

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

”Nåde over nåde”

En kvalitativ undersøkelse av predikanterstenderte forkynnelse av nåde

Thor-André Holten

Veileder

Førsteamanuensis Tone Stangeland Kaufman

*Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved
Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen*

Det teologiske menighetsfakultet, vår 2016

AVH504, spesialavhandling (30 Stp.)

Profesjonsstudium i teologi

0. Forord

Arbeidet med denne avhandlingen har gitt meg mye. Noen stunder med frustrasjon, men flest stunder med glede over å få undersøke hvordan predikanter intenderer å forkynne nåde. Det har vært motiverende å få arbeide med et spørsmål som jeg mener kirkens predikanter til enhver tid må stille seg, nemlig hvordan forkynne Guds nåde. Jeg har lært mye både om nåde, homiletikk og praktisk teologi. Viktigst har likevel opplevelsen av at jeg sammen med Paulus kan si at det er ved Guds nåde jeg er det jeg er(1 kor 15,10). Det gir stor frimodighet og hvile.

Viktigst i dette forordet er å takke!

Jeg vil først og fremst takke min veileder Tone S. Kaufman for all hjelp! Takk for gode og relevante tilbakemeldinger, høye forventninger og stort engasjement. Det har vært til stor glede og inspirasjon!

Jeg vil også takke de predikantene som har bidratt med prekenmanus til denne avhandlingen. Uten dere ville jeg ikke kunne gjennomført denne studien.

Takk til medstudenter for relevante innspill, og mange kaffepauser! En spesiell takk til Marius for endel faglig relevante innspill, men flest adspredelser.

Takk også til min fantastiske kone Live! Du har vært svært tålmodig og sett mellom fingrene for dårlig husvask denne våren.

0. FORORD.....	3
1. INNLEDNING.....	7
1.1 INTRODUKSJON.....	7
1.1.1 PROSJEKTETS RELEVANS OG BIDRAG.....	8
1.2 FORSKNINGSOVERSIKT.....	9
1.3 HOMILETISK UTVIKLING.....	11
1.3.1 DIALEKTISK FORSTÅELSE AV PREKENEN.....	11
1.3.2 THE NEW HOMILETIC.....	12
1.3.3 OTHER-WISE PREACHING.....	13
1.3.4 HOMILETISKE INNSPILL TIL DENNE AVHANDLINGEN.....	13
1.3.5 NYERE EMPIRISK FORSKNING INNEN HOMILETIKK.....	14
1.4 ANALYSEENHET OG PROBLEMSTILLING.....	17
1.4.1 ANALYSEENHET OG MATERIALE.....	17
1.4.2 PROBLEMSTILLING.....	18
1.5 OPPGAVENS OPPBYGGING OG STRUKTUR.....	19
2 DIETRICH BONHOEFFER OM NÅDE.....	20
2.1 INNLEDNING.....	20
2.2 HOVEDPOENG HOS BONHOEFFER OM NÅDE.....	20
2.2.1 KRISTOLOGI.....	20
2.2.2 FORSONING.....	22
2.2.3 OMVENDELSE.....	24
2.2.4 SAKRAMENTER.....	26
2.3 ANALYTISK RAMMEVERK.....	27
3 METODE.....	29
3.1 KVALITATIV METODE.....	29
3.2 ABDUKTIV METODE FOR ANALYSE AV MATERIALE.....	29
3.3 TEMA- OG PERSONSENTRERT ANALYSE.....	31
3.4 UTVALG.....	32
3.4.1 AVGRENSNING.....	33
3.4.2 INNSAMLING AV PREKENMANUSKRIFTER OG VALG AV PREKENTEKST.....	34
3.4.3 EVANGELIETEKST FOR 3.SØNDAG I ÅPENBARINGSTID.....	36
3.5 METODER FOR INNSAMLING AV MATERIALE.....	36
3.5.1 INNSAMLINGSPROSESS.....	36
3.5.2 FRAFALLSANALYSE.....	38
3.6 KONTEKST.....	39
3.7 FORTOLKNINGSREPERTOAR.....	40
4. ANALYSE.....	41
4.1 KRISTUS OG GUDS NÅDE.....	41
4.2 NÅDE SOM GUDS GAVE.....	45
4.3 OMVENDELSE.....	47
4.4 NÅDE SOM "TILLÆRTE FRASER".....	49
4.5 BILLEDIG SPRÅK.....	50
4.6 PREKENMANUS HVOR GUDSBILDE ER HOVEDTEMA.....	51
5. DRØFTING.....	52
5.1 KRITISK SAMTALE MELLOM TEORI OG EMPIRI.....	52
5.1.1 MENNESKETS MOTTAKELSE AV GUDS NÅDE.....	52
5.1.2 MOTTAKELSE AV GUDS NÅDE GJENNOM SAKRAMENTENE.....	55

5.1.3	BETYDNING AV ERFARING AV GUDS NÅDE	56
5.1.4	HELLIGGJØRELSE.....	57
5.1.5	NÅDE SOM TILGIVELSE	57
5.1.6	OPPSUMMERING	58
5.2	DISKUSJON MED DET HOMILETISKE FAGFELTET.....	58
5.2.1	NÅDE SOM TILLÆRTE FRASER	58
5.2.2	NÅDE SOM TILGIVELSE	60
5.2.3	NÅDE OG ETTERFØLGELSE.....	62
5.2.4	BRUK AV BILLEDIG SPRÅK I FORKYNNELSE AV NÅDE	63
5.3	AKTUELT UTBLIKK.....	64
5.4	INNSPILL TIL VIDERE FORSKNING	65
5.4.1	BRUK AV SEKUNDÆRLITTERATUR I FORBEREDELSE TIL PREKEN	65
5.4.2	GUDSBILDE	66
5.4.3	TROSOPPLÆRINGSGUDSTJENESTER.....	67
6.	KONKLUSJON	68
	<u>BIBLIOGRAFI.....</u>	<u>69</u>

1. Innledning

1.1 Introduksjon

”Madrid vrimler av gutter som heter Paco, egentlig Francisco, men det er det andre navnet som brukes, og i Madrid fortelles det en pussig historie om en far som kom til Madrid og satte inn følgende annonse under Personalia i avisen El Liberal: Paco, møt frem på Hotell Montana tirsdag klokken tolv. Alt er tilgitt. Far, noe som resulterte i at en hel avdeling av Guardia Civil måtte rykke ut for å holde orden på de åtte hundre guttunge som svarte på annonsen.”¹

Ifølge Ernest Hemingways fortelling lengter mennesket etter nåde og tilgivelse. Helt fra kirkens tidligste historie har nåde blitt forstått som en kjerne i det kristne evangelium. Fra Det gamle testamentet kjente den første kirken til det hebraiske ordet *חַסֵּד*,² som viser til en karakteristikk ved Gud.³ Under apostelmøtet i Jerusalem forkynner Peter; *”Vi tror vi blir frelst ved Herren Jesu nåde.”*⁴ Samtidig er det på grunn av apostelen Paulus at nåde blir et ledende konsept innenfor kristen teologi. Ved å innføre det sekulære greske ordet *χάρις*,⁵ understreker Paulus at Guds frelseshandling innebærer en karakter av gave. Paulus påpeker at Guds vei til frelse nå går gjennom Guds nåde.⁶ Guds nåde manifesterer seg ifølge Paulus også via konkrete former som han omtaler som *χάρισμα*.⁷ Under reformasjonen og i senere teologihistorie har den lutherske konfesjonen betont nådens sentrale posisjon innenfor teologi. Dette kommer blant annet til syne gjennom en av reformatorenes grunnpilarer, nemlig *”sola gratia.”*⁸ Nådens sentrale posisjon vises også ved at Martin Luther beskrev prekenen som stedet hvor Gud gir sin nåde.⁹ Guds nåde ble tidlig i luthersk teologi tenkt som *”favor dei”*, som til norsk kan oversettes med Guds velvilje/anerkjennelse.¹⁰ Innenfor den lutherske tradisjon har forkynnelsen av nådemidler blitt forstått som en sentral del av gudstjenestefeiringen, hvor en har understreket Ordet og sakramentene som de to sentrale elementene i en gudstjeneste.¹¹ Generelt kan en si at luthersk forkynnelse ofte har vært

¹ Hemingway, Ernest, *Hemingways beste* Gyldendal Norsk Forlag AS, 2005, 157.

² Ordet blir i faglitteraturen ofte oversatt med ”steadfast love.”

³ *The Encyclopedia of Christianity*, vol.2 E-I, s.v. “grace”

⁴ App 15,11. Denne avhandlingen benytter bibeloversettelsen fra Det norske bibelselskap 2011.

⁵ Ordet blir i faglitteraturen ofte oversatt til norsk som «nåde, gunst».

⁶ Se for eksempel Rom 3,21-31.

⁷ *The Encyclopedia of Christianity*, vol.2 E-I, s.v.”grace”, 2001.

⁸ Det latinske uttrykket *sola gratia* blir oversatt til norsk med nåden alene.

⁹ Bieler, Andrea og Gutmann Hans-Martin, *Embodying grace – Proclaiming Justification in the Real World*, Fortress Press, Minneapolis 2010, 50.

¹⁰ Paulson, Steven D. *Lutheran Theology*, T&T Clark International, 2011, 127.

¹¹ *Confessio Augustuana*(CA) VIII. gjengitt i *Konkordieboken: den evangelisk-lutherske kirkes bekjennesskrifter*, Red: Mæland, J. O og Berg, A, Lunde Forlag 1985.

strukturert som en bevegelse fra lov til evangelium, og at prekenen har som mål å føre til menighetens respons på Guds nåde.¹² Derfor uttrykkes også behov for refleksjon over hvordan en skal forkynne Guds nåde.

En av 1900-tallets mest fremtredende teologer er den lutherske teologen Dietrich Bonhoeffer. I sitt forfatterskap var han blant annet opptatt av kirkens forkynnelse av nåde. I boken *Etterfølgelse* skiller han mellom to forståelser av nåde, nemlig *billig* og *dyr nåde*.¹³ I boken advarer Bonhoeffer mot en forståelse av billig nåde, da en slik nåde rettferdiggjør synden, men ikke synderen. En forstår da nåde som en forhåndsgodkjenning av et gudløst liv som en ikke har til hensikt å endre. Prest i Den norske kirke(Dnk) Knut Grønvik skriver i forordet til boken *Etterfølgelse* at dette er ”*et problem som neppe er noe mindre i norsk folkekirkevirkelighet i dag enn det var i Luthers hjemland i mellomkrigstiden.*”¹⁴ Følgelig stilles det aktuelle spørsmålet om hvordan prester i Dnk intenderer å forkynne nåde i dag?

1.1.1 Prosjektets relevans og bidrag

I norsk sammenheng er det gjort få prosjekter knyttet til prekenanalyse. Nyere homiletikk har i stor grad vært opptatt av forkynnelse som en muntlig hendelse, og hva som skjer i møte mellom predikant og tilhører.¹⁵ Denne avhandlingen vil undersøke hvordan et utvalg predikanter intenderer å forkynne nåde i dag, og derav også *hvilken teologi* om nåde prekenmanusene uttrykker. Etter min oppfattelse gir dette et viktig bidrag til praktisk teologi(PT) da avhandlingen setter fokus på hvordan predikanter ønsker å formidle et sentrum av det kristne evangeliet. Dette samsvarer med hvordan homiletikeren Leif Andersen forstår nåde som en del av evangeliets primære temaer, og av den grunn mener han at nåde er et viktig homiletisk tema. Andersen er opptatt av at en forkynner må gjøre en prioritering av hva han/hun ønsker å fremheve i forkynnelsen, og siden ”*Nåden er evangeliets kerne*” bør forkynnelse av nåde prioriteres.¹⁶

Ved å fokusere på prekenens teologi søker denne avhandlingen å gi et bidrag til det homiletiske fagfeltet. Avhandlingens praktisk-teologiske utgangspunkt kommer også til uttrykk gjennom hvordan *Etterfølgelse* benyttes. Boken brukes for å gi økt innsikt i hvordan

¹² Allen, Ronald J., *Thinking Theologically – The Preacher as Theologian*, Fortress press, Minneapolis 2008, 11-12. For en mer utførlig presentasjon av en luthersk forståelse av prekenen, se Gustav Wingrens bok *Predikan*.

¹³ Denne avhandlingen benytter den norske oversettelse av *Etterfølgelse* utgitt i 2010 av Luther forlag. Dersom annen utgave blir benyttet vil dette bli oppgitt i fotnote. Bokens originale tittel er *Nachfolge* og ble utgitt i 1937. Hvis avhandlingen refererer til andre verk av Bonhoeffer vil dette markeres i note med årstall.

¹⁴ Bonhoeffer, Dietrich, *Etterfølgelse*, Luther forlag 2010, 8-9.

¹⁵ Dette gjelder blant annet homiletikerne Marianne Gaarden, Hans Austnaberg og Hilde Fylling. Et slikt perspektiv er spesielt fremtredende innenfor de homiletiske bevegelsene ”the new homiletic” og ”other-wise preaching”, se punkt 1.3

¹⁶ Andersen, Leif, *Teksten og tiden – en midlertidig bog om forkyndelsen*, bind 1, Kolon 2006, 218.

predikanter i Dnk ønsker å formidle nåde i dag. Dette skiller seg fra et systematisk-teologisk arbeid, hvor en kunne tatt utgangspunkt i prekenmanuskriptene for å gi en økt forståelse av Bonhoeffers teologi knyttet til nåde.¹⁷ Selv om avhandlingen ikke er skrevet innenfor systematisk teologi, vil jeg hevde at prosjektet også inkluderer et systematisk-teologisk anliggende ut ifra hvordan Dietrich Bonhoeffer benyttes som teoretisk grunnlag.

1.2 Forskningsoversikt

Flere homiletikere har argumentert for at forkynnelse av nåde er å forstå som et sentrum for den kristne forkynnelse. Jeg vil i det følgende kort gjøre rede for ulike homiletikere som har skrevet spesifikt om temaet nåde og forkynnelse. Utvalgskriteriet for disse homiletikerne er deres relevans for avhandlingens tematikk, samt bidrag til å belyse avhandlingens problemstilling. Disse homiletiske bidragene vil senere bli benyttet i drøftingen.¹⁸ De vil her bli benyttet for å diskutere med de funn analysen har avdekket i forbindelse med hvordan predikanter ønsker å forkynne nåde i dag. I det følgende vil jeg også kort gjøre rede for Lisa Dahill. Gjennom sin bok *Reading From the Underside of Selfhood* har hun gitt et nyttig innspill til denne avhandlingen, i forbindelse med lesningen av Bonhoeffer i ulike kontekster.¹⁹

Mary Catherine Hilbert viser i boken *Naming grace* hvordan hun forstår forkynnelse av nåde som et sentrum av den kristne forkynnelsen.²⁰ I denne sammenheng omtales prekenen som kunsten av å gi nåden et navn.²¹ Hun sier: ”*To tell the story of Jesus is to tell the final truth about the human story, and to tell the human story in its depth, as Jesus did, is to point to the mystery of God at the heart of human existence, to name grace.*”²² Som en del av å gi nåden et navn inkluderer Hilbert også temaet omvendelse. Ifølge Hilbert vil forkynnelse av evangeliet også omhandle omvendelse. Hun omtaler da omvendelse som en todelt bevegelse hvor en vender seg mot Gud, og bort fra synden.²³

Et annet homiletisk bidrag aktuell for denne avhandlingen er skrevet av Stephen Farris. Gjennom boken *Grace* viser han hvorledes temaet nåde er av interesse for det homiletiske

¹⁷ Leer-Salvesen, Bjarte, *Levende håp – En praktisk-teologisk analyse av 51 prestert forkynnelse ved gravferd*, doktoravhandling ved universitetet i Agder 2011, 17.

¹⁸ Flere av homiletikerne nevnt nedenfor under punkt 1.3 vil også bli benyttet i drøftingen. Se punkt 5.2.

¹⁹ Mer om kontekst under punkt 3.5.

²⁰ Hilbert, Mary Catherine, *Naming grace – preaching and the sacramental imagination* Continuum publishing company 1997, New York.

²¹ *Ibid.*, 44-57.

²² *Ibid.*, 53.

²³ *Ibid.*, 45.

fagområdet. Farris definerer nåde som "the free and unmerited love and mercy of God", og undersøker hvordan nåde kommer til uttrykk i utvalgte bibelske tekstene hentet både fra Det gamle og Det nye testamentet.²⁴

Nylig har flere homiletikere gitt ut boken *Teaching Preaching as a Christian Practice*.²⁵ De argumenterer for å forstå forkynnelse som kristen praksis, og at dette også bør være det grunnleggende konseptet når teologistudenter skal lære å forkynne.²⁶ Fokuset på forkynnelse som praksis skildrer også et krav til at forkynneren involverer seg personlig.²⁷ For denne avhandlingen er det spesielt av interesse hvorledes de forstår teologi. Boken forstår forkynnelse som en meningsfull praksis som gir teologi en konkret form. Følgelig uttrykker forkynnelse teologi, noe som blant annet kommer til syne gjennom forkynnerens valg av stil, språk og struktur.²⁸ Også den nylig utgitte boken *Homiletical Theology- Preaching as Doing Theology* argumenterer for å forstå forkynnelse som stedet hvor teologi blir produsert.²⁹ En ser her tydelig hvordan en viderefører Buttricks sin omformulering av Karl Barths forståelse av prekenen, nemlig at all forberedelse til forkynnelse er teologi.³⁰ Dette perspektivet har også blitt uttrykt av Ronald J. Allen som har vist hvorledes teologi former prekenen, og at forkynnerens teologi befinner seg mellom forkynner og forkynnelsen.³¹

Lisa Dahill betoner i boken *Reading From the Underside of Selfhood* betydningen av kontekstualisering.³² I boken bruker hun en feminist-psykologisk metode i sin lesning av Bonhoeffer. Dahill argumenterer for betydningen av kontekstualisering, og derfor reises spørsmålet om hvordan Bonhoeffers forståelse av å gi seg selv for den andre leses i ulike kontekster. Dahill tar utgangspunkt i sårbare grupper som er utsatt for overgrep, og tilkjennegir viktigheten av kontekstualisering for teologi og spiritualitet.³³ I sitt prosjekt viser

²⁴ Farris, Stephen, *Grace – A Preaching Commentary*, Abingdon Press 2003.

²⁵ Long, Thomas et.al *Teaching Preaching as a Christian Practice- a New Approach to Homiletical Pedagogy*, Ed: Long Thomas G., og Tisdale Leonora Tubbs, Westminster John Knox Press, 2008.

²⁶ Ibid., 12.

²⁷ Ibid., 5.

²⁸ Ibid., 14.

²⁹ Jacobsen David Schnasa et.al, *Homiletical Theology- Preaching as Doing Theology*, ed: Jacobsen, David Schnasa, Wipf and Stock Publishers, 2015, 3.

³⁰ Ibid., 7.

³¹ Allen, 4.

³² Dahill, Lisa, *Reading From the Underside of Selfhood – Bonhoeffer and Spiritual Formation*. Pickwick Publications 2009.

³³ Ibid., 235-238.

hun blant annet til hvor skadelig og farlig Bonhoeffers teologi om ”å gi seg selv for andre” kan være for kvinner som har opplevd overgrep.³⁴

1.3 Homiletisk utvikling

For å plassere denne avhandlingen inn i en homiletisk sammenheng vil jeg i det følgende kort presentere utviklingen innenfor fagdisiplinen, samt gjøre rede for hovedtrekk ved ulike hovedretninger innenfor homiletikk.

På slutten av 60-tallet skjedde det en empirisk vending i forskningen innenfor praktisk teologi(PT). Dette førte blant annet til en homiletisk utvikling hvor en satte fokus på menigheten som tilhørere.³⁵ I løpet av 60-tallet ble det i større grad understreket at prekenen er en dialogisk interaksjon, hvor både forkynner og tilhører spiller en aktiv rolle.³⁶ En slik oppfattelse av prekenhendelsen skilte seg fra hvordan en tradisjonelt ensidig hadde vært opptatt av predikantens rolle i forkynnelsen.

1.3.1 Dialektisk forståelse av prekenen

På begynnelsen av det 20. århundre var en innenfor den dialektiske teologi opptatt av å holde frem prekenen som Guds ord. Predikanten skulle forkynne evangeliet uten selv å stå i veien for Ordet, og var å forstå som en herold for Guds ord.³⁷ En forstod prekenen som en enveiskommunikasjon av Guds ord gjennom en nøytral predikant. Denne oppfattelsen av forkynnelse har ofte blitt karakterisert som en tradisjonell forståelse av prekenhendelsen, hvor en tenker at prekenen er en teologisk fortolkning av den aktuelle prekenteeksten. Fokuset er på prekenens teologiske innhold, mens det er lite fokus på den muntlige prekenhendelsen.³⁸ Ved forkynnelsen av Ordet har menigheten en passiv rolle, mens dens aktive oppgave er å akseptere eller avvise Guds ord.³⁹ En slik forståelse av prekenhendelsen har også gjort seg gjeldende i nordisk forkynnelse. Den danske homiletikeren Leif Andersen uttrykker dette presist når han skriver om kerygmatiske prekenforståelse: ”*Kerygmaet er proklamationen, som herolder udråber. Herolden fortolker ikke, han refererer ikke, han argumenterer ikke. Han proklamerer kongens budskab.*”⁴⁰

³⁴ Dahill, 1-3.

³⁵ Gaarden, Marianne, PhD-avhandling *Den emergente prædiken: En kvalitativ undersøgelse af mødet mellem prædikantens ord og den situerede kirkegænger i gudstjenesten*, Arts Aarhus universitet, 2014, 91-92. Denne avhandlingen vil bli presentert under punkt 1.2.3.

³⁶ Ibid., 114-117.

³⁷ Ibid., 17.

³⁸ Ibid., 14.

³⁹ Ibid., 105.

⁴⁰ Andersen, 37

Dialektisk teologi benyttet en kommunikasjonsmodell omtalt som *transfermodellen*. Transfermodellen er en betegnelse på en kommunikasjonsteori som forutsetter at informasjon kan overføres fra subjekt til objekt.⁴¹ Dette la grunnlag for en dialektisk forståelse av at prekenens budskap lar seg overføre fra predikant til tilhører. Samtidig har transfermodellen også blitt en tradisjonell kommunikasjonsmodell innenfor andre homiletiske bevegelser som ikke betegnes som dialektisk. På en annen side har deler av den homiletiske bevegelsen The New Homiletics og Other-wise Preaching gått imot transfermodellen sin antakelse om at predikantens budskap lar seg overføre til tilhører.⁴²

1.3.2 The New Homiletic

På 60/70-tallet skjedde det et paradigmeskifte innenfor det homiletiske fagfeltet. Gjennom bevegelsen omtalt som The New Homiletic, ble nå prekenens tilhørere tenkt som en aktiv agent i prekenhendelsen. The New Homiletic forutsatte at prekenen ble betraktet som en språklig hendelse hvor tilhørerne var deltagende. En av prekenens viktigste oppgaver var ifølge denne homiletiske vendingen, å inkludere tilhøreren i en meningssskapende prosess. En prosess som foregikk gjennom et dynamisk samspill mellom tekst, predikant og tilhører.⁴³ The New Homiletics primære spørsmål ble nå *hvordan* det skulle forkynnes.⁴⁴ Følgelig ser en utviklingen fra en dialektisk prekenteologi hvor det primære spørsmålet er *hva* som skulle forkynnes. En annen vektlegging innenfor The New Homiletic er fokus på struktur og dens betydning for prekenens meningsinnhold. Videre forstod en at et skille mellom form og innhold var fatalt for teologien, da det førte til at en ikke anerkjenner teologien som en finner implisitt i kommunikasjonen.⁴⁵

The New Homiletics fokus på tilhøreren har blitt kritisert fra flere hold. Representanter for den dialektiske teologi har fremhevet at det er Gud som skaper overbevisning over Ordet, og ikke predikanten. I denne sammenheng har en kritisert The New Homiletic for pelagianisme, fordi deres oppfattelse av predikantens evner synes å forutsette troen.⁴⁶ Andre har kritisert The New Homiletic for deres forståelse av identifikasjon. En har stilt spørsmål ved om det er mulig for en predikant å identifisere seg med tilhøreren sine erfaringer, og vice versa. Denne

⁴¹ Gaarden, 116

⁴² Ibid., 18.

⁴³ Ibid., 21.

⁴⁴ Ibid., 92.

⁴⁵ Skjæveland, Tore og Mosdøl, Hallvard Olavson, "Jakta på den raude tråden – og knaggar i preika", *Tidsskrift for Praktisk Teologi*, 2-2013, Luther Forlag, 2013, 38.

⁴⁶ Gaarden, 98.

kritikken har blant annet blitt reist av representanter fra Other-wise Preaching som er kritiske til forståelsen av felles erfaring som grunnlag for identifikasjon av prekenen.⁴⁷

1.3.3 Other-wise Preaching

På begynnelsen av 2000-tallet oppstod en ny bevegelse innen det homiletiske fagfeltet, ofte omtalt som Other-wise Preaching. Homiletikeren John S. McClure og hans bok *Other-wise Preaching* har vært en fremtredende representant for bevegelsen.⁴⁸ Denne prekenteologien har vært opptatt av strømninger innenfor filosofien, hvor spesielt Emmanuel Levinas har vært sentral. Levinas understreket betydningen av *den andre*, noe som gjorde at representanter fra denne bevegelsen ønsket å inkludere kirkegjengere i prekenforberedelsene. Inkluderingen av kirkegjengere i prekenforberedelsene skulle gjøres ved å spørre kirkegjengere om deres synspunkter om blant annet prekenteeksten, for deretter å ta deres stemme inn i prekenen. Til forskjell fra The New Homiletic betraktes ikke identifikasjon som en forutsetning for overførsel av mening. Fokus ligger på den implisitte tilhørers mottakelse. For å lytte til tilhørernes erfaringer, og for at disse erfaringene skal inkorporeres i prekenen ønsker McClure at predikanten skal invitere menigheten til sitt prekenverksted.⁴⁹ Marianne Gaarden argumenterer i sin PhD-avhandling for at Other-wise preachings understrekning av predikantens mulighet til å lytte til menighetens erfaringer bør korrigeres. Ifølge Gaarden vil det alltid være elementer hos tilhører som er skjult for predikant, da mening oppstår i tilhørerens bevissthet under selve prekenhendelsen. Meningen er skjult for tilhøreren frem til meningen oppstår under prekenhendelsen, noe som gjør det umulig å ta inn tilhørerens mening i prekenen.⁵⁰

1.3.4 Homiletiske innspill til denne avhandlingen

Ut ifra den homiletiske utviklingen vist ovenfor ser en flere mulige innvendinger også mot denne avhandlingen. En mulig innvending fra representanter fra The New Homiletic og Other-wise preaching mot denne avhandlingen, kan være at de funn som gjøres i denne oppgaven er lite relevante for homiletikken. En slik innvending har bakgrunn i en oppfattelse om at predikantens intensjoner før selve prekenhendelsen er irrelevant, da det sentrale for homiletikken omhandler prekenhendelsen og det som skjer i møte mellom predikant og tilhører. I møte med en slik innvending vil jeg hevde at denne avhandlingens fokus på predikantenes intenderte forkynnelse ivaretar et viktig homiletisk anliggende. Dette fordi

⁴⁷ Gaarden, 24.

⁴⁸ McClure, John S., *Other-wise preaching: a postmodern ethic for homiletics*, Chalice Press, St. Louis 2001.

⁴⁹ Gaarden, 24-27.

⁵⁰ Ibid., 89.

nyere homiletikk er som vist ovenfor opptatt av møtet mellom predikant og tilhører, noe som gjør at undersøkelser av prekenens teologiske innhold står i fare for å forsvinne ut av bildet. Derfor vil jeg påstå at denne avhandlingen gir et viktig bidrag til det homiletiske fagfeltet.

En annen innvending blir blant annet reist i møte med Joseph Webbs prekenteori. I boken *Preaching Without Notes* argumenterer han for en forkynnelse uten bruk av manus, og representerer med dette en viktig trend innenfor nyere homiletikk som har sin bakgrunn i Afro-amerikansk forkynner-tradisjon.⁵¹ Imot en slik innvending vil jeg hevde at denne avhandlingen tar på alvor en form for prekenforberedelser som er særlig utbredt innenfor Dnk. En studie fra 2013 gjennomført av Hallvard Olavson Mosdøl viser at 83 % av informantene (prester i Dnk) som hovedregel skriver fulle prekenmanus.⁵² Funnet indikerer at bruk av prekenmanus har en sentral plass i forberedelsen til forkynnelse hos predikanter i Dnk. Prekenmanus som forberedelse samsvarer også med hvordan Halvor Nordhaug forstår at prekenens kompleksitet gjør at den ikke kan være papirløs.⁵³

1.3.5 Nyere empirisk forskning innen homiletikk

I Norden har flere homiletiske prosjekter i nyere tid omhandlet tilhørerens resepsjon av prekenen. Dette gjelder blant annet Hans Austnaberg og Bernice Sundkvist. Hans Austnaberg har gjennom boken *Improving Preaching by Listening to Listeners: Sunday Service Preaching in the Malagasy Lutheran Church*⁵⁴ vist hvordan tilhørerens evaluering av forkynneren, påvirker forkynnelsens mulighet for å påvirke tilhøreren.⁵⁵ Bernice Sundkvist utforsker i boken *En predikan – nio berättelser*⁵⁶ hva tilhøreren hører, og hvilke faktorer som påvirker tilhørerens oppfattelse og opplevelse av prekenen.⁵⁷ Ett av hennes funn viser til hvordan tilhørere av prekenen er aktivt reflekterende under prekenhendelsen, noe som gjør at prekenhendelsen er å forstå som en dialog mellom predikantens ord og tilhøreren.⁵⁸

⁵¹ Webb, Joseph, *Preaching Without Notes*, Abingdon Press 2001.

⁵² Mosdøl, Hallvard Olavson, "Fra tekst til preken. En beskrivelse og drøfting av norske presters prekenforberedende praksis", *Tidsskrift for praktisk teologi*, 2-2013, Luther forlag, 2013, 28.

⁵³ Nordhaug, Halvor, *Så mitt hus kan bli fullt – en bok om prekenen*, Lunde forlag, 2000, 223.

⁵⁴ Austnaberg, Hans, *Improving Preaching by Listening to Listeners: Sunday Service Preaching in the Malagasy Lutheran Church*, New York: Peter Lang AG. 2012.

⁵⁵ *Ibid.*, 219.

⁵⁶ Sundkvist, Bernice, *En predikan – nio berättelser – en studie i predikoreception*, Skrifter i Praktisk teologi ved Åbo akademi, nr.45, 2003.

⁵⁷ *Ibid.*, 126.

⁵⁸ *Ibid.*, 127.

Marianne Gaardens PhD-avhandling *Den emergente prædiken* presenterer forkynnelse som et møte mellom predikantens ord og tilhøreren. Ett resultat av hennes studie omhandler predikantens etos i forbindelse med prekenhendelsen. Ifølge hennes funn er predikantens etos ovenfor menigheten viktige kriterier for en prekenhendelse, og viser at tilhørerens opplevelse av prekenen ikke kan adskilles fra predikanten.⁵⁹ Gaardens oppfatning av prekenen som en intersubjektiv meningsproduksjon fremtrer som et interessant og viktig bidrag til den homiletiske utviklingen. Gaarden har undersøkt forholdet mellom predikant og tilhører i møte med forkynnelse, og hennes funn antyder viktigheten av relasjonen mellom predikant og tilhører er i en prekenhendelse.⁶⁰

Hilde Fylling har gjort en lignende men mindre omfattende studie i Norge.⁶¹ Fyllings undersøkelse viser i likhet med Gaarden hvordan predikantens etos påvirker tilhørerens opplevelse av prekenen.⁶² Predikantens etos synes å påvirke tilhørerens prekenhendelse uavhengig av faktorer som alder, kjønn, geografi, kirketilhørighet og utdanning.⁶³

Gaardens bruk av intervju som metode, har bidratt til en klargjøring av hvilken metode som vil være hensiktsmessig for denne avhandlingen.⁶⁴ Gaarden har brukt intervju som metode, og funn gjort i hennes undersøkelser viser hvorledes informantene i stor grad var opptatt av deres egne tanker og oppfattelse av forkynneren. Dette funnet skilte seg fra en skriftlig vurdering gjort av tilhøreren, hvor en var mer opptatt av hva en virkelig hadde hørt.⁶⁵ Bruk av intervju som metode avdekket at tilhørerne ikke primært var opptatt av den teologi prekenen representerer, men var heller opptatt av prestens holdning og autentisitet.⁶⁶ Funnet støttes av Lars Johan Danbolt og Hans Stifoss-Hansens studier.⁶⁷ Intervjuene de gjorde viste at flere av de etterlatte ikke erindrer mye av prekenens teologiske innhold, men kunne svare på hvilke store temaer som ble omtalt i forkynnelsen. Et eksempel som viser dette er en informant som uttrykker at presten ”*prata først og fremst om sorg.*”⁶⁸

⁵⁹ Gaarden, 209.

⁶⁰ Ibid., 210.

⁶¹ Fylling, Hilde, *Hellige ord i vanlige liv – En studie av kirkegjengeres vurderinger av prekener*, Kirkelig utdanningscenter nord, Praktisk kirkelig årbok 2015.

⁶² Ibid., 48.

⁶³ Ibid., 77.

⁶⁴ Se punkt 3.2.1.

⁶⁵ Gaarden, 76.

⁶⁶ Ibid., 99.

⁶⁷ Danbolt, Lars Johan og Stifoss-Hansen, Hans, *Gråte min sang – Minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer*, Høyskoleforlaget 2007

⁶⁸ Ibid., 129.

En norsk studie med flere likhetstrekk til denne avhandlingen er Bjarte Leer-Salvesens doktoravhandling *Levende håp – en praktisk-teologisk analyse av 51 presters forkynnelse ved gravferd*. Leer-Salvesen undersøkte i studien hvordan prester i Dnk forkynner håp i gravtaler. Studien antyder at et utvalg prester i Dnk i stor grad tar utgangspunkt i skapelsesteologiske temaer, mens oppstandelsen står i en særstilling knyttet til håpsforkynnelse.⁶⁹ Leer-Salvesens doktoravhandling er interessant for denne avhandlingen av flere årsaker. Studien har vist hvorledes en temasentrert innholdsanalyse av prekenmanuskripter gir mulighet for å forske på hvilken teologi predikanten intenderer å forkynne. Slik jeg vurderer det, er en svakhet ved Leer-Salvesens PhD-avhandling at det i liten grad redegjøres for hans forståelse av forkynnelse, og hvordan han svarer på spørsmål om prekenmanuskripter kan gi svar på hvordan prester i Dnk forkynner håp. Dette gjør han kun kort da han kommenterer at det ikke vites om det er samsvar mellom manuskripter og talen slik den ble fremført.⁷⁰

Av nylig skrevde avhandlinger av relevans for mitt prosjekt er Andreas Danbolts masteravhandling *Ordet ble menneske*.⁷¹ Danbolt analyserer i studien innholdet i preken holdt julaften og 1.juledag av prester i Dnk, og undersøker på hvilken måte inkarnasjonsteologi kommer til uttrykk i de aktuelle prekene. Danbolts studie antyder at predikantene spesielt er opptatt av forsoning mellom mennesker og Gud. Interessant er det at Danbolt også finner belegg for å si at prekenens innhold i stor grad avhenger av forkynner, og ikke den spesifikke dag i kirkeåret.⁷² Samtidig bør det legges merke til at avhandlingen kun analyserer fire presters prekenmanus julaften og juledag, noe som gjør det vanskelig å finne om dette er en tendens blant prester i Dnk, eller om det kun gjelder et begrenset utvalg forkynnere.⁷³

Den tyske homiletikeren Wilfried Engemann har i sin bok *Einführung in die Homiletik* utarbeidet en informativ og oversiktlig modell om prekenprosessens ulike faser.⁷⁴ Engemann argumenterer for å forstå prekenhendelsen som fire ulike faser, som beskrevet som tradisjon,

⁶⁹ Leer-Salvesen, 330-334.

⁷⁰ Ibid., 46. Jeg omtaler min posisjon under punkt 1.4.1.

⁷¹ Danbolt, Andreas, *Ordet ble menneske – En undersøkelse av fire presters forkynnelse julaften og juledag 2012/2013*, avhandling ved NLA høgsolen Bergen vår 2015.

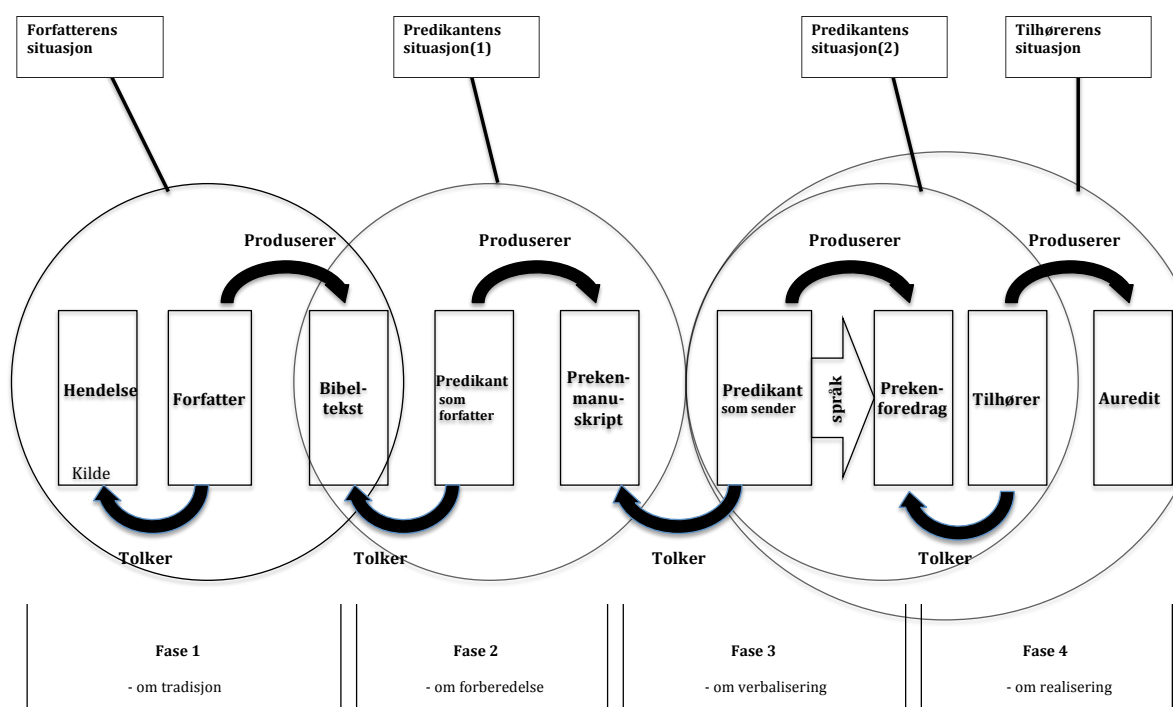
⁷² Ibid., 88.

⁷³ Ibid., 9-11. Danbolts konklusjon uttrykker en kvantitativ tilnærming, noe som står i en motsetning til oppgavens kvalitative tilnærming.

⁷⁴ Engemann, Wilfried, *Einführung in die Homiletik*, A. Francke Verlag Tübingen und Basel 2002, 165.

forberedelse, verbalisering og realisering.⁷⁵ Ovenfor har en sett hvorledes nyere homiletikk spesielt er opptatt av de ulike aktørene i en prekenhendelse, og på hvilken måte predikantens etos påvirker prekenen. Ut ifra modellen nedenfor kan en se hvordan en majoritet av nyere homiletikk er opptatt av prekenens fase tre og fire.⁷⁶ Ved at denne avhandlingen vil forske hvilken teologi som uttrykkes gjennom skrevne prekenmanuskripter plasserer den seg innenfor fase 2. Ettersom denne avhandlingen er opptatt av forberedelsesfasen, søker denne oppgaven å gi et supplement til dagens trender innenfor det homiletiske fagfeltet som i all hovedsak er opptatt av fase tre og fire.

Prekenprosessens ulike faser, jf. Engemann

1.4 Analyseenheter og problemstilling

1.4.1 Analyseenheter og materiale

Analyseenheter for denne avhandlingen er hvordan predikanter i Dnk intenderer å forkynne nåde. For å undersøke dette vil avhandlingen benytte skrevne prekenmanuskripter som materiale. Prekenmanus gir et innblikk i prekenens teologiske innhold, og gir mulighet for å undersøke fenomenet *hvordan nåde intenderes forkynt*. Valget av materialet er gjort ut ifra en

⁷⁵ Ut ifra hvordan modellen fremstiller prekenhendelsen, kan det synes som at Engemann forutsetter transfermodellen. Dette impliseres blant annet ved at predikanten presenteres som sender.

⁷⁶ Se punkt 1.3.2-1.3.5

forståelse av at prekenmanuskriptene muliggjør en god analyse av prekenens teologiske innhold fordi det gir et innblikk i predikantens intenderte forkynnelse. Analyse av prekenmanus muliggjør et innblikk i hvordan predikanten forstår nåde, da prekenmanus uttrykker predikantens teologi. Homiletikeren David Buttrick, har uttrykt dette presist hvor han skriver at ” *Preaching is doing theology.*”⁷⁷

Ved det nyere homiletiske fokus på forholdet mellom taler og tilhører, har en understreket at forkynnelse skjer i muntlig tale på et bestemt tidspunkt. Med andre ord, en språklig hendelse.⁷⁸ Siden avhandlingen tar sikte på å avdekke hvordan prester ønsker å forkynne nåde, synes det relevant å ta utgangspunkt i manus som er utarbeidet i forbindelse med forberedelse av preken. Valget er gjort ut ifra en forståelse av at materialet gir mulighet for å observere og analysere predikantens intensjon knyttet til forkynnelse av nåde.

Samtidig er det en fare ved å benytte skrevne prekenmanuskripter som materiale, at prekenmanuskriptet og fremførelsen av prekenen ikke samsvarer. Derfor tar denne avhandlingen et forbehold om at oppgaven kun har mulighet for å vise hvilken intensjon predikanten hadde for prekenen, og ikke om hva som faktisk ble forkynt. Samtidig vil jeg argumentere for at det kan sannsynliggjøres at det er et visst samsvar mellom forberedelse og fremførelse av en preken, og av den grunn vil prekenmanuset også kunne si noe om hvordan nåde blir forkynt i dag. Denne vurderingen støttes av Nordhaug som har hevdet at det forventes at predikanten har arbeidet så godt med sitt manus at forkynneren har prekenen under huden.⁷⁹ En av avhandlingens informanter støtter opp under Nordhaugs vurdering. Ved å oversende både prekenmanus og lydopptak fra prekenhendelsen kunne jeg sammenligne manus og lydopptak, noe som viste at predikanten i stor grad forkynte det som stod skrevet på prekenmanuset.⁸⁰

1.4.2 Problemstilling

Denne avhandlingen tar sikte på å undersøke hvordan et utvalg prester i Dnk ønsker å formidle nåde i nyere tid. Hovedproblemstillingen for avhandlingen er:

Hvordan har et utvalg predikanter i Dnk til hensikt å forkynne nåde i dag?

⁷⁷ Buttrick, David, *Homiletic – Moves and Structures*, London SCM Press 1987, 193.

⁷⁸ Long, Thomas G., *The Witness of Preaching*, second edition, Westminster John Knox Press 2005, 225.

⁷⁹ Nordhaug, 224.

⁸⁰ Predikanten Erik.

For samtlige av delproblemstillingene gjelder avhandlingens hovedproblemstilling, og vil til sammen bidra til å forsøke å besvare hovedproblemstillingen.

- Hva innebærer Guds nåde?
- Hvordan beskrives menneskets mottakelse av nåde?
- Hvilken betydning har Guds nåde for den troendes liv?

Prekenmanusene vil bli lest i dialog med Dietrich Bonhoeffers forståelse av nåde slik det kommer til uttrykk gjennom boken *Etterfølgelse*.⁸¹

1.5 Oppgavens oppbygging og struktur

Avhandlingens innledningskapittel plasserer avhandlingen inn i en faglig sammenheng. Her presenteres avhandlingens analyseenhet og problemstilling. Deretter vil avhandlingen gjøre rede for dens teoretiske grunnlag og analytiske rammeverk(kapittel 2). Metodiske spørsmål og forutsetninger vil bli gjort rede for under kapittel 3. Kapittel 4 analyserer prekenmanuskripter ut ifra det analytiske rammeverket som er utarbeidet i kapittel 2. Denne analysen danner bakgrunnen for videre drøfting av materialet. Kapittel 5 drøfter de funn som er gjort gjennom analyse av prekenmanuskripter. Drøftingen vil omhandle sentrale funn gjort i kapittel 4, og forsøke å etablere en samtale mellom aktuelle funn og homiletiske perspektiver og anliggender. Kapittel fem inkluderer også et aktuelt utblikk og innspill til videre forskning(punkt 5.3 og 5.4). Avhandlingens siste kapittel er konklusjon på avhandlingens problemstilling(kapittel 6).

⁸¹ Se punkt 3.2.

2 Dietrich Bonhoeffer om nåde

2.1 Innledning

”Billig nåde er vår kirkes dødsfiende. I dag står kampen om den dyre nåden.”⁸²

Slik innleder Bonhoeffer boken *Etterfølgelse*, og advarer mot én bestemt forståelse av nåde. Dermed beskriver Bonhoeffer viktigheten av at kirken presenterer nåde i betydningen dyr nåde. Ved å omtale billig nåde som kirken største fiende skildres nådens viktighet for den kristne tro, og derav behovet for refleksjon om hvordan en forstår dette sentrum. Dietrich Bonhoeffer er opptatt av at kirken må forkynne sentrum i den kristne tro, et sentrum som han mener omhandler ordet disippelskap.⁸³ Det er i denne forbindelse Bonhoeffer tematiserer nåde. Den første delen av boken omtaler nåde i forbindelse med etterfølgelse av Kristus, mens bokens andre del er opptatt av fellesskapet og nådemidlene den troende mottar i kirken. Her uttrykkes nåden som et viktig grunnlag for kirken. I det følgende vil jeg gjøre rede for hvordan Dietrich Bonhoeffer presenterer nåde i *Etterfølgelse*. For å gi en oversiktlig fremstilling av Bonhoeffers begrep om nåde, har jeg utarbeidet fire hovedkategorier som jeg mener til sammen danner et helhetlig bilde av hvordan Bonhoeffer omtaler nåde. Kategoriene er også utarbeidet med hensikt av å lage et analytisk rammeverk som skal benyttes i analysen av prekenmanuskriptene.⁸⁴

2.2 Hovedpoeng hos Bonhoeffer om nåde

2.2.1 Kristologi

Dietrich Bonhoeffers forståelse av nåde bygger på et kristologisk utgangspunkt. Dette er spesielt tydelig i tilknytning til den troendes etterfølgelse av Jesus Kristus. Ernst Feil har påpekt at Bonhoeffer forstår nåde som inkarnasjonen av Kristus og tilbudet om disippelskap. Dette danner grunnlaget til hvorfor en kan omtale nåden som personlig.⁸⁵ Hele bibelen kaller ifølge Bonhoeffer til etterfølgelse av Jesus, og det er gjennom Jesu kall at Guds nåde blir synlig.⁸⁶ I møte med Kristi kall har disippelen to alternativer, enten å være lydige eller å avvise kallet fra Kristus. Dersom den troende er lydige mot Kristi kall vil det føre til handling som et resultat av etterfølgelsen av Kristus. Valget om å være lydige mot Kristi kall, skjer etter erfaring av Guds nåde. Det er Jesu nådige kall som fører disippelen inn til et nytt liv med

⁸² Bonhoeffer, 21.

⁸³ Godsey, John D., *The theology of Dietrich Bonhoeffer*, The Westminster Press, Philadelphia 1960, 151.

⁸⁴ Se kap 4.

⁸⁵ Feil, Ernst, *The Theology of Dietrich Bonhoeffer*, Fortress Press, Minneapolis 2007, 78-79.

⁸⁶ Bonhoeffer, 64.

Kristus, hvor nåde hører sammen med handling.⁸⁷ Følgelig avdekkes hvordan nåde forstås både som grunnlag og utgangspunkt for den troendes etterfølgelse av Kristus. Den nære relasjonen mellom nåde og kall blir uttrykt eksplisitt ved at Bonhoeffer skriver at ”*dette kallet, denne nåden, er uimotståelig.*”⁸⁸

Etterfølgelse vektlegger kristologien som et viktig grunnlag for å forstå den dyre nåden. Den dyre nåden omtales som dyr ettersom den understreker nådens kostbarhet gjennom Kristi frelsesgjerning.⁸⁹ Bonhoeffer argumenterer for at det var denne oppfattelsen av nåde som var blitt tenkt i urkirken, og som senere ble videreført av klostrene og gjenoppdaget av Martin Luther under reformasjonen. Luthers gjenoppdagelse av Guds nåde handlet i stor grad om en oppfatning om at den troendes etterfølgelse ikke ble gjort ut ifra egne krefter, men av Guds nåde.⁹⁰ I tilknytning til etterfølgelse omtaler Bonhoeffer også den troendes helliggjørelse. Ifølge ham er målet for helliggjørelse å bli lik Kristus, og dermed muliggjøre at Guds vilje blir virkelighet.⁹¹ Helliggjørelse uttrykkes gjennom livsførsel, noe som inkluderer at de kristne tydelig skiller seg fra verden siden de er ment å vitne om Guds hellighet.⁹²

Reformatorenes oppfatning av nåde påvirket deres lesning av evangeliet og av rettferdiggjørelsen.⁹³ Ved å vise til Luthers erfaring av den dyre nåden argumenterer Bonhoeffer mot en luthersk teologi som presenterer ”troen alene”⁹⁴ på en slik måte at en ekskluderer fokus på den troendes handlinger. Bonhoeffer mener at Luthers erfaring av nåde viser hvordan nåde og handling hører sammen. Dette underbygges ved å vise til hvordan Luthers møte med Guds nåde fører til et liv i etterfølgelse av Kristus i verden.⁹⁵ Ifølge Bonhoeffer avviser dette argumentet de som har benyttet Luthers lære for å gjøre Guds nåde så tilgjengelig som mulig. Mot en slik forståelse sier Bonhoeffer at en gjennom denne argumentasjonen gjør etterfølgelse kun til en oppgave for noen få grupper, og følgelig erfaringen av Guds dyre nåde kun tilgjengelig for noen få mennesker.⁹⁶ Ifølge Bonhoeffer hadde den lutherske teologis pilar ”troen alene” aldri som intensjon å erstatte disippelskap,

⁸⁷ Bonhoeffer., 45; 263.

⁸⁸ Ibid., 39.

⁸⁹ Ibid., 23.

⁹⁰ Ibid., 24-26.

⁹¹ Ibid., 266. Dermed avdekkes også Bonhoeffers kristologiske grunnlag for å forstå helliggjørelse.

⁹² Ibid., 247.

⁹³ Ibid., 27.

⁹⁴ Latin: solo fide.

⁹⁵ Bonhoeffer, 28.

⁹⁶ Ibid., 24-32.

men heller å føre til lydighet mot Kristus. Dette fordi en ved å fjerne etterfølgelse som en del av troen, fører til at troen ikke lenger er en realitet.⁹⁷

Luthersk teologi sin rettferdiggjørelseslære har betont frelse ved nåde alene.⁹⁸ Ifølge Bonhoeffer har flere feiltolket denne understrekningen, og har ført til at en har forkynt en billig nåde hvor etterfølgelse er utelatt. Følgelig blir etterfølgelse kun en oppgave for noen få grupper.⁹⁹ Siden den billige nåden gjør mennesket hard i sin ulydighet istedenfor å kalle til etterfølgelse av Kristus, mener Bonhoeffer at den billige nåden truer frelsen.¹⁰⁰ Dette skjer på grunn av at en billig nåde har fjernet disippelskap fra Guds nåde.¹⁰¹ Dermed avdekkes et soteriologiske aspekt, hvor den dyre nåden er nødvendig fordi den billige nåden truer frelsen.¹⁰² Bonhoeffers skille mellom dyr og billig nåde, har av andre blitt omtalt som et skille mellom en nåde med og uten erfaring av praksis. Trygve Wyller mener at Bonhoeffer oppfatter billig nåde som den delen av lutherdommen som viser til at erfaring av nåde kan skilles fra den troendes livspraksis. Mens den dyre nåden karakteriseres ved den viser til etterfølgelse av Kristus.¹⁰³

Bonhoeffer argumenterer også imot en kristendom som kun vektlegger én side av triniteten. En slik forkynnelse vil føre til at kristendom kun består av dogmer, og ikke inkludere etterfølgelse av Kristus. Ifølge Bonhoeffer kan et resultat av en slik forståelse av triniteten, føre til en kristendom uten Kristus som mellommann mellom Gud og mennesket.¹⁰⁴

2.2.2 Forsoning

Innenfor den systematiske teologien har spørsmål knyttet til forsoning mellom Gud og mennesket lenge vært viktige. Bonhoeffer argumenterer i *Etterfølgelse* for at det lutherske prinsippet om ”nåden alene” kun gjelder de troende som har tatt imot Jesu nådige kall og fulgt etter han. Dette fordi det er ved å svare ja til Jesu nådige kall at den troende oppfatter etterfølgelse av Kristus som nåde. Ifølge Bonhoeffer er et hovedskille mellom billig og dyr nåde i forbindelse med kategorien forsoning, om en tenker nåde som en *forutsetning* eller som

⁹⁷ De Gruchy, John W, Bonhoeffer, artikkel i boken *The Blackwell Companion to Modern Theology*, ed: Gareth Jones, Blackwell Publishing 2004, 365.

⁹⁸ Latin: Solo gratia.

⁹⁹ Takk til Tone S. Kaufman som gjorde meg oppmerksom på at det Bonhoeffer omtaler her, har likheter med det Grace Dacie har omtalt for *vicarious religion*. for mer se boken *Religion in Modern Europe – A Memory Mutates*, Oxford University Press 2000.

¹⁰⁰ Bonhoeffer, 30-32.

¹⁰¹ Willmer, Haddon, Costly discipleship, artikkel i *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer*, Ed: John W. de Gruchy, Cambridge University press 1999, 177.

¹⁰² Mer om nådens soteriologiske aspekt under punkt 2.2.2.

¹⁰³ Wyller, Trygve, artikkel i boken *Moderne teologi – Tradisjon og nytenkning hos det 20. århundrets teologer*, red: Kristiansen, Ståle Johannes og Rise, Svein, Høyskoleforlaget Kristiansand 2008, 127.

¹⁰⁴ Bonhoeffer, 37.

et *resultat*. Ifølge Bonhoeffer vil dyr nåde forstå nåde som et *resultat*. Guds nåde kommer da som en følge av den troendes ønske om tilgivelse. Dermed er Guds nåde ikke en forutgående handling, men ettergivelse av skyld, hvor den dyre nåden ”kommer som et tilsagn om tilgivelse til en engstelig ånd og et knust hjerte.”¹⁰⁵ Med en slik forståelse av nåde, må mennesket selv be Gud om å motta hans gave, og det er kun da en kan omtale Guds nåde som gave. Dette er tilfelle dersom den troende selv som ber om nåde, og det er opp til Guds frihet selv å velge om han vil gi av sin nåde eller ikke.¹⁰⁶

Dersom nåde er en *forutsetning*, uttrykkes det ifølge Bonhoeffer en billig nåde.¹⁰⁷ Nåde forstås som en forutsetning dersom Guds nåde har rettfærdiggjort menneskets synd før de har syndet. Dermed fritas den troende fra å følge etter Kristus, noe som igjen fører til at skillet mellom det verdslige livet og det kristne livet oppheves. Den troende kommer til kirken for å forsikre seg om at syndene er tilgitt, og ikke for å få syndene tilgitt.¹⁰⁸ Dette skjer som en følge av at den troende selv har tilgitt sine egne synder.¹⁰⁹ En slik forståelse av nåde kan ifølge Bonhoeffer gjøre seg gjeldende i forkynnelse som sikter på å møte mennesker som klager over mangel på tro. Selv om intensjonen med en slik forkynnelse kan være å møte tilhørerne der de er, vil det ifølge Bonhoeffer være en forkynnelse som bidrar til å uthule nåden ettersom den nedtoner Guds bud og krav, og ekskluderer etterfølgelse av Kristus. Siden nåden allerede har tilgitt alt, er det ikke behov for etterfølgelse av Kristus og en bidrar til at den troende er hard i sin ulydighet mot Gud. Ifølge Bonhoeffer bidrar derfor den billige nåde til å stenge veien til Kristus.¹¹⁰

En dyr nåde understreker Kristi offer på korset. Ved å betone at Jesu død på korset kostet Gud dyrt fremheves forsoningens kostbarhet. Det er Guds rettfærdighet på korset som skaper forsoning, en forsoning som skjer i nåde. Siden Bonhoeffer forstår synd og nåde som motsetninger, kreves det at den troende velger enten synd eller nåde. Dersom den troende velger nåde, inkluderer det handling fordi nåde og handling er samme sak.¹¹¹

¹⁰⁵ Bonhoeffer 23.

¹⁰⁶ Willmer, 177.

¹⁰⁷ Bonhoeffer, 28ff.

¹⁰⁸ Ibid., 29.

¹⁰⁹ Ibid., 47.

¹¹⁰ Ibid., 32-33. Et slikt skille har av Trygve Wyller blitt omtalt som et skille mellom nåde med og uten erfaring av praksis. Han argumenterer for at Bonhoeffer her forstår billig nåde som den delen av lutherdommen som viser til at erfaring av nåde kan skilles fra den troendes livspraksis. Mens den dyre nåden karakteriseres ved at det er en forståelse av nåde som viser til etterfølgelse av Kristus. Se Wyller, Trygve, artikkel i boken *Moderne teologi – Tradisjon og nytenkning hos det 20. århundrets teologer*, red: Kristiansen, Ståle Johannes og Rise, Svein, Høyskoleforlaget Kristiansand 2008, 127.

¹¹¹ Bonhoeffer, 263.

Bonhoeffer formulerer i *Etterfølgelse* en forståelse av at Guds nåde også inkluderer et soteriologisk aspekt. Ved å vise til at det er ved Jesu nåde at den ene forbryteren som blir korsfestet på samme tid som Jesus (Luk 23,39-42) mottar frelse, knyttes nåde og frelse tett sammen.¹¹² Det er ved Guds dyre nåde den kriminelle korsfestede blir frelst, og viser at nåde også inkluderer tilgivelse av synd. Nådens soteriologiske aspekt kommer også til syne gjennom historien om den rike unge mannen i Matteus kap.19. Den rike unge mannen reiser spørsmål om hvordan mennesket skal bli frelst, og ved Jesu svar synes det som at veien til frelse inkluderer helligjørelse som inkluderer etterfølgelse av Kristus.¹¹³

2.2.3 Omvendelse

Et viktig spørsmål for Bonhoeffer er hvordan de troende skal leve som kristne i vår tid, og hvilken plass omvendelse skal ha for de troende? Bonhoeffer forstod det slik at spørsmålet var viktigere enn noen gang, ettersom han mente å se en kirke som ikke lenger var en etterfølgende kirke.¹¹⁴ Sentralt i Bonhoeffers forståelse av nåde, er hvordan Guds nåde fører til endring for den som erfarer å møte Guds nåde. Å leve som før og etterfølgelse av Jesus utelukker hverandre, fordi synd og nåde regnes som motsetninger.¹¹⁵ Synden består i at mennesket selv vil være Gud, mens nåden viser til Jesu kall og har som mål om å bli Kristus lik.

I møte med erfaring av Guds nåde, vil den troende følgelig endre retning mot Kristus. Den troende kan ikke fortsette å leve som før, men blir trukket mot Kristus. Denne retningsforandringen innebærer ifølge Bonhoeffer et kall ut ifra døden, og inn til det nye lydighetslivet med Kristus.¹¹⁶ En dyr nåde holder frem omvendelse som et nødvendig skritt for å akseptere Jesu kall til etterfølgelse. I møte med Kristi nådige kall, må en selv ta stilling til hvordan en stiller seg til kallet. Dersom en ønsker å følge etter Kristus, innebærer dette et brudd med synden og dermed behov for omvendelse. Bonhoeffer betoner i denne sammenheng skriftemålet som et sted hvor Gud viser sin nåde. Gjennom å bekjenne sin synd for en annen troende, mottar en tilsagn om tilgivelse og det oppstår et nytt menneske.¹¹⁷ Dypest sett viser dette til at målet for etterfølgelse er å "bli lik Kristus", mens syndens natur er

¹¹² Bonhoeffer, 16.

¹¹³ Ibid., 49-55.

¹¹⁴ Ibid., 33.

¹¹⁵ Ibid., 40.

¹¹⁶ Ibid., 45.

¹¹⁷ Ibid., 258.

at mennesket selv vil bli som Gud.¹¹⁸ Følgelig blir det her et tydelig skille mellom synd og nåde.¹¹⁹ For Bonhoeffer innebærer omvendelse en mulighet for at den troende igjen kan høre Jesu kall til tro og etterfølgelse, og derfor betones omvendelse i tilknytning til en dyr forståelse av nåde.¹²⁰ Den troende vil komme til kirken med et ønske om å bli tilgitt. Ønske om tilgivelse rettes som et spørsmål til Gud, hvor Gud selv står fritt til å velge å gi av sin nåde, og følgelig blir nåden et resultat av Guds respons på den troendes ønske om tilgivelse.¹²¹ Ifølge Bonhoeffer er en menighet bestående av troende som ønsker å følge etter Kristus, og ikke et ”ideelt” fellesskap av syndfrie mennesker. Samtidig er kirken et fellesskap hvor anger og omvendelse har plass, og hvor det er opp til Gud å gi tilgivelse for synden.

Den billige nåde representerer ifølge Bonhoeffer en forståelse av nåde som rettfærdiggjør synden, men ikke synderen. Ved å vektlegge at nåden er forhåndsbetalt kan den troende fritt velge hvordan en skal leve. En kirke som forkynner en billig nåde finner tilgivelse for sine synder, men inneholder ikke anger på dens synd eller ett ønske om å settes fri fra synden.¹²² De som har argumentert for en slik forståelse av nåde, har ifølge Bonhoeffer også hentet sin innsikt ut ifra den lutherske arv. En argumenterer for at nåden skal gjøres ”så billig” og tilgjengelig som mulig.¹²³ Nåden er billig når en nedtoner Guds krav og betoner Guds godhet. For å underbygge dette viser Bonhoeffer til Matt 19,16-22 og Jesu kall til frivillig fattigdom.¹²⁴ Ifølge Bonhoeffer er en karakteristikk ved forkynnelse av billig nåde at den ikke inkluderer omvendelse i forkynnelsen av tilgivelse.¹²⁵ Ved etterfølgelse knyttes den troende til Kristus, noe som inkluderer en omvendelse fra sitt gamle liv. Ifølge Bonhoeffer viser dette seg i det nytestamentlige materialet blant annet gjennom Matt 19,16-22. Kallet til etterfølgelse av Kristus, krever et oppgjør med synden i sitt liv. Bonhoeffer mener at en billig nåde representerer en gift for mennesket fordi det underbygger den troendes mulighet og rett til å være ulydig mot Kristi kall. Ved forkynnelse av nåde som ikke inkluderer omvendelse fra synd, forkynnes en nåde som legitimerer nåde som forutsetning.¹²⁶ Ettersom nåde settes som en forutsetning vil den troende komme til kirken for å forsikre seg om at en er tilgitt, og derfor er det ikke heller behov for å spørre Gud om nåde. Dermed inkluderer ikke nåden ett

¹¹⁸ Mer om dette ovenfor under punkt 2.2.1.

¹¹⁹ Bonhoeffer, 266-267.

¹²⁰ Ibid., 49.

¹²¹ Se også punkt 2.2.2.

¹²² Bonhoeffer, 21.

¹²³ Ibid., 31.

¹²⁴ Ibid., 59-65.

¹²⁵ Ibid., 22.

¹²⁶ Mer under punkt 2.2.2.

oppgjør med det en blir tilgitt fra, og omvendelse er følgelig ute av bildet siden nåden som forutsetning ikke medfører behov for å endre livsførsel.¹²⁷

2.2.4 Sakramenter

I *Etterfølgelse* presenterer Bonhoeffer en forståelse av sakramentene som tydeliggjør hans lutherske konfesjon. Dette fremkommer blant annet ved at Jesu kall formidles gjennom forkynnelsen av ordet og sakramentene, noe som også innebærer at predikantens forkynnelse er ment å lede til etterfølgelse av Kristus.¹²⁸ Bonhoeffer tenker som vist ovenfor nåde og kall i nær sammenheng, og når sakramentene uttrykker Jesu kall til etterfølgelse beskrives sakramentene som en kilde til Guds nåde. Sakramentene innlemmer de troende i fellesskap med Kristus og hans kropp, og gjennom dåp og nattverd blir fellesskapet med Kristus holdt oppe. Ved mottakelsen av sakramentene mottar de troende tilgivelse for sine synder, samtidig som de mottar Kristi kropp.¹²⁹ På samme måte som de første disiplene fikk vandre med Kristus, kan de troende i dag følge etter Kristus i kraft av Ordet og sakramentene.¹³⁰

Dåpens sakrament blir spesielt betont i *Etterfølgelse*. Bonhoeffer påpeker at nåde synes eksplisitt i dåpen ved hjelp av Guds unike handling.¹³¹ Grunnlaget for dåpen ligger i Kristi kall som åpner kristusfellesskapet opp for den dømte og gir Den hellige ånd. I denne sammenheng benytter han det tyske ordet ”taufgnade”(norsk: dåpsnåde),¹³² og formulerer med dette en presentasjon av dåpens sakrament som ikke kan skilles fra Guds nåde. Bonhoeffer argumenterer for at der hvor evangeliene omtaler etterfølgelse, taler Paulus på sin side om dåpen. De beskriver det samme kallet til å følge Jesus.¹³³ Siden Bonhoeffer poengterer behovet for at den dømte omvender seg og bekjenner troen på Kristus, vises det tydelig at det er den dyre nåden han omtaler slik det har kommet til uttrykk ovenfor.¹³⁴

Ettersom de troende karakteriseres ved å være etterfølgere av Kristus, presiseres relasjonen mellom Kristus og de troende. Det er i denne sammenheng sakramentene betones av Bonhoeffer. Den dømte blir døpt til Kristus, og markerer at den dømte nå tilhører og forholder seg til verden gjennom Kristus. Derfor ser en hvordan etterfølgelse av Kristus er en naturlig følge av dåp ettersom det skjer et brudd mellom det gamle og det nye mennesket. Dåpen er Guds handling i nåde, og er Guds gave til mennesket. I dåpen mottar den troende

¹²⁷ Bonhoeffer, 22.

¹²⁸ Ibid., 194.

¹²⁹ Ibid., 207-220. Her beskriver Bonhoeffer realpresentisk forståelse av nattverden.

¹³⁰ Ibid., 272.

¹³¹ Ibid., 201.

¹³² Bonhoeffer, Dietrich, *Nachfolge*, 1937, 159.

¹³³ Bonhoeffer, 198.

¹³⁴ Ibid., 257.

Ånden, og Ånden er Kristus som bor i de troendes hjerter.¹³⁵ Den nære forbindelsen mellom Kristus og den troende utledes også av nattverden. Her understreker Bonhoeffer nattverdens eskatologiske forventning, fordi nattverdsfellesskapet ser frem mot den dagen hvor en skal feire det eskatologiske festmåltidet sammen med Kristus i Guds rike.¹³⁶

Bonhoeffer mener at kirken selv har bidratt til å forkynne en billig nåde i tilknytning til forvaltning av sakramentene. Ved å dele ut kirkens sakramenter uten betingelser tilsier en et helt folks syndenes forlatelse uten å formidle Jesu kall til etterfølgelse.¹³⁷ Igjen poengteres etterfølgelsen av Kristus som grunnleggende for den troende. Sakramentene formidler Jesu kall til etterfølgelse hvor de troende velger å ta imot Kristus eller ikke, og dersom de ikke gjør det forkynnes det en billig nåde gjennom sakramentene.¹³⁸

2.3 Analytisk rammeverk

Tabellen nedenfor er laget med grunnlag i redegjørelsen for Bonhoeffers forståelse av nåde som har blitt gjort under punkt 2.2.

	Dyr nåde	Billig nåde
Kristologi	<ul style="list-style-type: none"> • Kristus og inkarnasjon sentralt. • Etterfølgelse av Kristus betones. Erfaring av nåde fører til etterfølgelse. • Relasjon mellom den troende og Kristus. • Praksis/handling. • Helliggjørelse. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kun fokus på Gud Fader/skaper. • Etterfølgelse av Kristus ekskludert. • Forstår ”nåden alene” uten praksis.
Forsoning	<ul style="list-style-type: none"> • Kristi offer på korset betones. • Nåde som resultat: Nåde som Guds gave. Den troende ber om å motta nådens gave. • Den troende velger nåde fremfor synd. • Syndserkjennelse og tilgivelse av synd. • Soteriologisk betydning. • Kostbar nåde gjennom Jesu offer. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rettferdiggjørelse av synd, og ikke synder • Nåde som forutsetning. Mottar nådens gave uten å be om den. Skillet mellom kristne og ikke-kristne viskes ut. • Truer frelse.

¹³⁵ Bonhoeffer, 200. Forbindelsen mellom dåp og etterfølgelse av Kristus som her tegnes opp har likheter til Dnk sin dåpsliturgi hvor det fremstilles hvordan den dømte tilhører den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus. Også etter dåpshandlingen følges lesning av Joh 8,12 som skildrer den døptes etterfølgelse av Kristus.

¹³⁶ Ibid., 223.

¹³⁷ Ibid., 32.

¹³⁸ Ibid., 194.

Omvendelse	<ul style="list-style-type: none"> • Følge av Jesu kall til etterfølgelse. • Syndserkjennelse. • Nåden fører til endring av praksis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inkluderer ikke omvendelse. • Betoner Guds godhet, mens Guds krav nedtones. • Nåden så tilgjengelig som mulig for alle.
Sakramenter	<ul style="list-style-type: none"> • Liv i Kristus gjennom Ord og sakrament. • Tilgivelse for synd. • Del av etterfølgelse av Kristus. • Tilhørighet mellom den dømte og Kristus. • Eskatologisk perspektiv. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mottar sakramentene uten kall til etterfølgelse. • Sakramentene tilgjengelig for alle mennesker.

3 Metode

3.1 Kvalitativ metode

Denne prosjektet beskriver og fortolker teologi slik den kommer til uttrykk gjennom et utvalg skriftlige prekenmanus. Av den grunn vil avhandlingen benytte seg av en kvalitativ metode, da det gir mulighet til å fokusere på få enheter og gå i dybden på disse. Avhandlingens kvalitative tilnærming gir oppgaven et intensivt design som søker å gå i dybden for å få frem nyanser og detaljer i det innsamlede materialet.¹³⁹ Ifølge Swinton og Mowat har kvalitativ forskning en tendens til å fokusere på ideografisk kunnskap, hvor hovedvekten ligger på en enkelt begivenhet og en mindre gruppe.¹⁴⁰ Kvalitativ metode skiller seg fra kvantitativ metode, som er opptatt av bredde og derfor undersøker mange enheter.¹⁴¹

Avhandlingen er også en tverrsnittstudie som tar utgangspunkt i skrevne tekster. En slik studie egner seg ifølge Dag Ingvar Jacobsen til å undersøke to ting: For det første egner den seg til å beskrive en tilstand, samt undersøke hvilke fenomener som varierer på et bestemt tidspunkt.¹⁴² Dette samsvarer med dette prosjektet. Ettersom denne avhandlingen tar utgangspunkt i et bestemt tidspunkt, får en innblikk i hvordan et utvalg predikanter i Dnk intenderer å forkynne nåde på et tidspunkt. Slik jeg ser det, bidrar dette til et godt utgangspunkt for å analyse av materialet.

3.2 Abduktiv metode for analyse av materiale

Avhandlingen søker å avdekke hvordan prester intenderer å forkynne nåde i dag basert på analyse av prekenmanus. For å undersøke dette vil avhandlingen benytte en *abduktiv metode* hvor Dietrich Bonhoeffers forståelse av nåde danner et teoretisk grunnlag for analyse av prekenmanusene. En abduktiv metode utgår ifra empiri, samtidig som metoden gir mulighet for å inkludere teori ettersom metoden også benytter teorien for å gjøre empirien begripelig.¹⁴³ Denne metoden muliggjør en dynamisk relasjon mellom teori og empiri, hvor den eksterne teorien benyttes for å avdekke mønstre i den tilgjengelige empirien. Dermed har jeg som

¹³⁹ Jacobsen, Dag Ingvar, *Hvordan gjennomføre undersøkelser? – Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, Høyskoleforlaget 2005, 2. utgave 87-90.

¹⁴⁰ Swinton, John og Mowat, Harriet, *Practical theology and Qualitative Research*, scm press 2006, 44-45.

¹⁴¹ Jacobsen, 2005, 62. Bredde inkluderer her omfang, hyppighet og utstrekning.

¹⁴² Ibid., 102-103.

¹⁴³ Alvesson, Mats og Sköldberg Kaj, *Tolkning och reflektion – vitenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, andre opplag 2008, 55-57.

forsker mulighet til bedre å forstå det fenomenet som blir studert.¹⁴⁴ I punkt 2.3 har jeg laget et analytisk rammeverk ut ifra avhandlingenes teoretiske grunnlag. Rammeverket brukes i denne avhandlingen som et hermeneutisk verktøy for analyse av hvordan prekenmanusene presenterer nåde. Dette gir videre mulighet for en samtale mellom empiri og teori, hvor både empiri og teori kan utfylle og utfordre hverandre. Det analytiske rammeverket vil bli benyttet for å tydeliggjøre hvordan nåde blir presentert i prekenmanuset, både eksplisitt men også implisitt gjennom bruk av bilder etc.

Etterfølgelse regnes for å være et av Dietrich Bonhoeffer sine hovedverker, en bok som Karl Barth omtalte som det beste som er skrevet om disippelskap og helliggjørelse.¹⁴⁵ Boken har spilt en viktig rolle i forbindelse til videre teologisk tenking omkring nåde i det 20-århundret. Denne påstanden kan underbygges ved å vise til at de to hovedkategoriene Bonhoeffer tegner opp for nåde i dag regnes som standardiserte teologiske termer.¹⁴⁶ *Etterfølgelse* benyttes i denne avhandlingen som et teoretisk grunnlag for å svare på avhandlingens problemstilling. Boken danner et analytisk rammeverk som er ment å bidra til å tydeliggjøre hvordan prekenmanuskriptene omtaler nåde. Det analytiske rammeverket har ikke en normativ status, men benyttes for å få frem hvordan prekenmanusene presenterer nåde. På grunn av avhandlingens abduktive metode vil drøftingen også søke og gi prekenmanuskriptene rom for å gi innspill til Bonhoeffers oppfattelse av nåde.

Slik jeg ser det er en styrke ved å bruke Bonhoeffer som teoretisk grunnlag hans brede anerkjennelse i ulike teologiske miljøer. Trygve Wyller skriver i forordet til Bonhoeffers bok *Motstand og hengivelse* at dette er tilfelle, noe en blant annet kan se ved at han som en av få vestlige teologer er anerkjent innenfor frigjøringsteologien i Latin Amerika.¹⁴⁷ På samme tid har Bonhoeffer vært en viktig teolog for asiatiske feministteologi¹⁴⁸ og protestantisk teologi.¹⁴⁹ En årsak til Bonhoeffer anerkjennelse i ulike teologiske miljøer er impulser hentet både fra Karl Barth og Adolf von Harnack. Fra Harnack ble han oppmerksom på hvordan troen kunne

¹⁴⁴ Kaufman, Tone Stangeland, PhD-avhandling *A New Old Spirituality? – A Qualitative Study Of Clergy Spirituality In the Church Of Norway*, MF Norwegian School of Theology, Oslo 2011, 93-95.

¹⁴⁵ Barth, Karl, *Church Dogmatics, Vol.IV The doctrine of reconciliation*, del 2, T. & T. Clark, Edinburg 1958, 533f.

¹⁴⁶ Med standardiserte teologiske termer menes her at Bonhoeffers uttrykk brukes i teologisk faglitteratur uten at de blir referert til Bonhoeffer men kun til uttrykket ”billig/dyr” nåde. Eks Hilbert, 45.

¹⁴⁷ Bonhoeffer, Dietrich, *Motstand og hengivelse – brev og optegnelser fra fengselet*, Bonhoeffer, Dietrich, Gyldendal akademisk 2000, 21.

¹⁴⁸ De Gruchy, John W. The reception og Bonhoeffer’s theology, artikkel i boken *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer*, ed: John W. de Gruchy, Cambridge university press 1999, 104.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 95.

møte den moderne livserfaring og vitenskap. For å gjøre dette tar han utgangspunkt i Barths sentrum, nemlig troen og korsfestelsen.¹⁵⁰

3.3 Tema- og personsentrert analyse

Sebastian Kuhlmann har argumentert for at en enda ikke har en standard for prekenanalyse, da en ikke har gjennomført et tilstrekkelig antall prekenanalyser.¹⁵¹ Samtidig har Frank M. Lütze trukket frem behovet for at en prekenanalyse begrenser seg til utvalgte faktorer. Egil Morland har gjennom sin studie *Forkynnelse i en kampsituasjon* oversatt et sitat fra Lütze som viser hans forståelse av prekenanalysen. Han skriver at: ”preken framstiller en kompleks kommunikasjonshendelse. Dersom en vil analysere en konkret preken, lønner det seg av og til å begrense seg til visse utvalgte faktorer.”¹⁵² Dette svarer godt til denne avhandlingen som fokuserer på hvordan nåde intenderes forkynt.

Selv om analyse av prekenmanus ikke har en standard enda, kan en si at det ofte har vært to retninger innenfor prekenanalyse. Den ene retningen gjør en analyse med utgangspunkt i tematikk, mens den andre analysen har en personsentrert tilnærming. En personsentrert tilnærming tar utgangspunkt i en enkelt forkynner.¹⁵³ Følgelig vil en personsentrert analyse legge til grunn et ønske om å undersøke en bestemt forkynner. Dette skiller seg fra en temasentrert analyse av prekenmanus som tar utgangspunkt i en gruppe predikanter prekenmanus for å analysere et spesifikt tema. Bruken av skriftlig prekenmanuskripter muliggjør en slik tematisk innholdsanalyse av prekenene.¹⁵⁴ En slik temasentrert analyse har likheter med det Jakobsen og Øierud omtaler som en metode for å se på funksjonen til sentrale teologiske elementer i prekenen.¹⁵⁵ I denne avhandlingen vil det bli gjort en temasentrert analyse av prekenmanus for å undersøke hvordan prester i Dnk i dag har til hensikt å forkynne nåde.¹⁵⁶

En annen mulighet i forbindelse med valg av metode for å studere prekenens teologi ville være å benytte seg av intervju og transkripsjon. Ved selv å være tilstede og ta opp prekenen

¹⁵⁰ Bonhoeffer, 2000, 17.

¹⁵¹ Kuhlmann, Sebastian, *Martin Niemöller: Zur prophetischen Dimension der Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008, 111.

¹⁵² Morland, Egil, *Forkynnelse i en kampsituasjon – En analyse av Henrik Aubert Seips prekener 1940-45*, Universitetet i Bergen, 2014, 44.

¹⁵³ Leer-Salvesen, 44.

¹⁵⁴ Ibid., 36.

¹⁵⁵ Jakobsen, Rolv Nøtvik og Øierud, Gunnfrid Ljones, *Prekenbeskrivelse – forstå – formidle – forbedre – forkynne*, Høyskoleforlaget 2009, 93-99.

¹⁵⁶ Dette gjelder både eksplisitt og implisitt intendert forkynnelse av nåde. Med implisitt forkynnelse av nåde siktes her til prekenmanus som ikke benytter termen nåde, men som i innhold intenderer å forkynne nåde. Ett eksempel på en slik implisitt intendert forkynnelse av nåde ser en i prekenmanuset til Marianne. Se punkt 4.1.

på lyd-fil for deretter å transkribere prekenen, ville jeg fått et materiale som viste hvordan predikanten faktisk forkynte nåde. Deretter kunne jeg gjennomført intervju med predikant og tilhører for å undersøke på hvilken måte de hadde erfart predikantens forkynnelse av nåde. En slik studie ville krevd flere ressurser, og det ville vært behov for flere personer tilknyttet prosjektet. Dette fordi det hadde vært behov for å være tilstede på mange gudstjenester, samt intervju de involverte partene. Ettersom denne avhandlingen representerer 30.stp ble valget om å benytte seg av prekenmanuskripter som analyseenhet også gjort av pragmatiske grunner.¹⁵⁷

Denne avhandlingen følger Richard R. Osmer's forståelse av praktisk-teologiske drøftinger. Han inndeler praktisk-teologisk tolkning i fire oppgaver, som begynner med en deskriptiv-empirisk oppgave hvor en samler informasjon. Deretter følger tolkning av innsamlet data, før en videre gjennomfører en normativ oppgave. Den normative oppgaven består i å benytte teologiske ideer og begreper i møte med de tidligere oppgavene. Til slutt følger en pragmatisk oppgave som avdekker strategier for videre handling.¹⁵⁸

3.4 Utvalg

Utvalget for innsamling av prekenmanuskripter ble gjort etter refleksjon over hvilke faktorer som synes å være av interesse for denne avhandlingen. Tone S. Kaufman har vist til flere aktuelle faktorer som det kan være hensiktsmessig å undersøke, og nevner blant annet: Kjønn, geografi, utdanningsinstitusjon, alder, relasjon til kristne organisasjoner, livsforhold, ekklesiologisk utsyn og spiritualitet.¹⁵⁹ Grunnet oppgavens omfang er det nødvendig å velge ut noen faktorer som syntes interessante med tanke på dette prosjektet. Jeg har valgt å bruke kjønn, alder, geografi og utdanningsinstitusjon som faktorer knyttet til utvalget av prekenmanuskripter. Dermed har jeg søkt bredde i utvalget, og det avdekkes også at utvalget ikke er et statistisk representativt utvalg. Slik jeg ser det, ivaretar dette en bredde i utvalget, noe som gjør det mulig å undersøke hvordan et utvalg prester i Dnk har til hensikt å forkynne nåde.¹⁶⁰

For å sikre et bredt utvalg knyttet til kjønn, alder, geografi og utdanningsinstitusjon valgte jeg å etterspørre prekenmanus fra Oslo og Stavanger bispedømme. Harald Hegstad har

¹⁵⁷ Se Jacobsen, 2005, 23-24; 32-35. Med pragmatisk menes her samsvar mellom oppgavens størrelse og utvalg.

¹⁵⁸ Osmer, Richard R, *Practical theology – An Introduction*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 2008, 4.

¹⁵⁹ Kaufman, 96.

¹⁶⁰ Bredden i utvalget er ment å sørge for et representativt utvalg av predikanter i Dnk. På grunn av oppgavens kvalitative tilnærming, vil ikke de ulike utvalgsriteriene være utgangspunkt for analyse og drøfting av materialet, noe som ligger nærere en kvantitativ studie.

i boken *Folkekirke og trosfelleskap* vist hvordan en kan dele inn menigheter i Dnk i tre hovedkategorier.¹⁶¹ De tre kategoriene er folkekirkemenighet, bedehusmenighet dominert av vekkelseskristendom, og kjernemenighet.¹⁶² Ifølge Leer-Salvesen representerer Oslo og Stavanger til sammen et utvalg som inkluderer Hegstads tredeling av menigheter innenfor Dnk.¹⁶³ Jeg vil derfor hevde at utvalget representerer sentrale sider ved kirkevirkeligheten i Dnk, og av den grunn kan bidra til å gi ett innblikk i hvordan et utvalg predikanter ønsker å forkynne nåde i Dnk.

Alle predikantene som har oversendt prekenmanus har skrevet under på en samtykkeerklæring for bruk av deres prekenmanus til denne studien. Predikantene svarte her også på kjønn, alder, utdannings-institusjon og type gudstjeneste prekenen ble holdt. For å ivareta informantenes anonymitet er predikantene gitt andre navn. I tillegg har jeg oversatt de prekenmanusene som er skrevet på nynorsk til bokmål. Årsaken til dette er at det mest sannsynlig er flest predikanter som benytter nynorsk som målform i Stavanger bispedømme, og dermed ivaretas informantenes anonymitet.

3.4.1 Avgrensning

Ettersom denne avhandlingen benytter skrevne prekenmanuskripter som analyseenhet avgrenser oppgaven seg fra annen homiletisk forskning. Blant annet vil ikke denne avhandlingen studere hvordan prekenens tilhørere erfarer forkynnelse av nåde. En slik studie ville ifølge Engemanns modell, vært opptatt av prekenens fase 3 og 4.¹⁶⁴ Slik jeg ser det ville det vært interessant i en større studie også å undersøke på hvilken måte tilhøreren erfarer forkynnelse av nåde, og se om erfaringen samsvarer med predikantens intensjon av forkynnelsen. Dette ville ikke være mulig å gjennomføre innenfor en oppgave på 30 stp., og derfor vil oppgaven kun fokusere på predikantens intensjon knyttet til forkynnelse av nåde. Omfanget av denne avhandlingen påvirker også mengden innsamlet data. Når avhandlingens innsamlede data er begrenset til 15 prekenmanus vil ikke denne avhandlingen kunne avdekke hvorledes predikanter i Dnk intenderer har som intensjon å forkynne nåde. Samtidig vil jeg hevde at utvalget som er gjort i forbindelse med innsamling av data bidrar til å kunne vise en tendens i hvordan prester i Dnk ønsker å formidle nåde i dag.

¹⁶¹ Hegstad, Harald, *Folkekirke og trosfelleskap – Et kirkesosiologisk og ekklesiologisk grunnproblem belyst gjennom en undersøkelse av tre norske lokalmenigheter*, Tapir forlag, Trondheim 1996.

¹⁶² Ibid., 7.

¹⁶³ Leer-Salvesen, 14-15.

¹⁶⁴ Se punkt 1.3.5.

Avhandlingen avgrensner seg også til å benytte boken *Etterfølgelse* som teoretisk grunnlag. Avgjørelsen om å fokusere på én bok i Bonhoeffers forfatterskap ble tatt grunnet behov for å avgrensning, samt en oppfattelse av at denne boken egner seg godt til å få frem hovedtrekk i Bonhoeffers tenkning om nåde.

Ettersom det teoretiske grunnlaget for avhandlingen er en bok, mens materialet er skrevne prekenmanus synes en sjangerforskjell mellom teori og materialet. En bok skrevet innenfor ST eller PT vil kunne gå i dybden på et spesifikt tema, mens et prekenmanus i beskjeden grad vil redegjøre for et spesifikt teologisk tema grunnet dens form og lengde. Slik jeg ser det er det viktig å være oppmerksom på at denne avhandlingen kun kan si noe om hvordan prester hadde intensjon om å forkynne nåde en bestemt søndag i året. Derfor vil jeg i denne avhandlingen kun ha mulighet til å avdekke et mønster i hvordan et utvalg prester ønsker å forkynne nåde på et bestemt dato i kirkeåret. I sin doktoravhandling skriver Salvesen at han ser ”spor av ulike forsoningslærer” i prekener.¹⁶⁵ En slik språkbruk inneholder en hensiktsmessig presisering også for denne avhandlingen, ettersom en ikke kan oppdage helhetlige teologier gjennom et prekenmanus. Samtidig kan en se ”spor” av hvordan et utvalg predikanter i Dnk forstår og har som intensjon å forkynne nåde ut ifra prekenmanus utarbeidet som forberedelse til prekenhendelsen.

3.4.2 Innsamling av prekenmanuskripter og valg av prekentekst

De innsamlede prekenmanuskriptene er hentet fra samme søndag i kirkeåret. Av den grunn sikres det at prekenmanusene blir skrevet som forberedelse over samme bibeltekster og prekendato.¹⁶⁶ Dette bidrar til et godt grunnlag for analyse og komparasjon, og samsvarer med at denne studien er en tverrsnittstudie.¹⁶⁷ Ved å samle inn prekenmanuskripter som er skrevet som forberedelse til en bestemt kirkesøndag er det en risiko for å få tilsendt data som ikke omhandler temaet nåde. Hvis dette viser seg å være tilfelle, er dette også ett funn. Teksten nevner termen nåde eksplisitt tre ganger, slik at nåde derfor kan sies å være et fremtredende tema i prekenteksten. Dermed lar predikanten et sentralt tema ligge uberørt dersom predikanten ikke omtaler nåde.

Flere søndager i kirkeåret er av interesse i en undersøkelse av hvordan predikanter har til hensikt å forkynne nåde i dag. I tilknytting til den første innsamlingen av prekenmanuskripter

¹⁶⁵ Leer-Salvesen, 288.

¹⁶⁶ Dette omfatter evangelietekst, første og andre lesetekst, samt fortellingstekst.

¹⁶⁷ Se punkt 3.1.

etterspurte jeg prekenmanus hvor Lukas 4 var prekentekest.¹⁶⁸ Valget om å samle inn prekener denne søndagen i kirkeåret, ble gjort etter en pilotundersøkelse hvor jeg undersøkte innholdet i tilfeldige prekenmanus holdt over Luk 4. Grunnen til at jeg ville gjøre en pilotundersøkelse over nettopp Luk 4 er fordi teksten eksplisitt nevner nåde, og tekstens sentrale posisjon innenfor homiletikken.¹⁶⁹ I pilotundersøkelsen undersøkte jeg ulike prekenmanuskripter.¹⁷⁰ Pilotundersøkelsen viste at alle predikantene nevnte ordet ”nåde” eksplisitt. I tillegg knyttet de nåde til spesifikke kategorier som f.eks. tilgivelse, frihet, gave, aksept. Dermed indikerte pilotundersøkelsen at det kunne være av interesse å samle inn prekenmanus skrevet som forberedelse til 1.søndag i advent for og utforske hvordan prester ønsker å forkynne nåde. Innsamlingen av prekenmanuskripter over Luk 4 gikk i midlertidig sakte, og jeg innså etterhvert behovet for å finne en annen prekentekest.¹⁷¹ Jeg etterspurte da prekenmanus som var skrevet som forberedelse til gudstjeneste 3.søndag i åpenbaringstid, hvor prekentekest var Johannes evangelium 1,15-18.¹⁷² Denne avgjørelsen ble tatt på grunnlag av at teksten eksplisitt nevner termen nåde, og at prekenhendelsen fant sted kort tid før innsamlingen. Valget ble også gjort med bakgrunn i en liten pilotundersøkelse over ulike tilgjengelige prekenmanuskripter som antydte at teksten var interessant for å studere forkynnelse av nåde i dag. På hjemmesiden til Østenstad kirke fant jeg en preken som i liten grad omtalte nåde, og der hvor den gjorde det omtalte prekenmanuset nåde kun kort i forbindelse med tilgivelse.¹⁷³ Pilotundersøkelsen inkluderte også et prekenmanus som var skrevet til forberedelse til gudstjeneste i Hadsel kirke. Predikanten omtalte nåde som en gave, og eksemplifiserte nåde ut ifra dåpens sakrament.¹⁷⁴ Sjur Isaksens evangeliebetraktning over den aktuelle teksten fokuserer på menneskets forestillinger av Gud, og nevner ikke termen nåde. Gjennom pilotundersøkelsen syntest det som om teksten egnet seg godt for å undersøke hvordan predikanter i Dnk ønsker å forkynne nåde. Til 3.søndag i åpenbaringstiden hører også følgende tekster til dagen: 2 Mos 3,13-15, 1 Kor 8,5-6. Fortellingsteksten er fra Luk 2,40-52, mens den poetiske teksten er Salme 36, 6/8/9 omkved: v10. Ved at fortellingsteksten også

¹⁶⁸ 1.søndag i advent, 2.tekstrekke.

¹⁶⁹ Blant annet omtaler Sjur Isaksen denne teksten som ”Alle prekeners mor” i *Ordet gjennom året – Evangeliebetraktninger over andre tekstrekke*, Luther forlag 2011, 11.

¹⁷⁰ Pilotundersøkelsen inneholdt prekenmanuskripter fra ulike predikanter i Dnk holdt over Lukas 4. Jeg fikk tilgang til et prekenmanus av min veileder. På hjemmesiden til Askøy kirke var det lagt ut to prekenmanus over Luk 4. Internettside: <http://www.kirken-askoy.no/?p=741> Hentet 18.09.2015. i tillegg undersøkte jeg Sjur Isaksen sin evangeliebetraktning over den aktuelle teksten.

¹⁷¹ Se punkt 3.3.1.

¹⁷² Dato: 17.01.2016.

¹⁷³ Østenstad kirke, Preken 17 januar 2016, Astrid, Hentet 8.02.16. Url: <http://www.ostenstadkirke.no/doc/964/Preken/Joh%201,1518,%203%20s%20i%20apenbaringstiden%202016.pdf>.

¹⁷⁴ Leiros, Stig Are, Preken ved solgudstjenesten i Hadsel Kirke søndag 17.1, Kulturminneparken, hentet 11.01.16, Url: <http://www.kulturminneparken.no/Preken%20solgudstjenesten.pdf>.

nevner nåde vil også prekenmanus skrevet med utgangspunkt i Luk 2,40-52 være av interesse for studien.

3.4.3 Evangelietekst for 3.søndag i åpenbaringstid

Joh 1,15-18: “Johannes vitner om ham og roper ut: «Det var om ham jeg sa: Han som kommer etter meg, er kommet før meg, for han var til før meg.» Av hans fylde har vi alle fått, *nåde* over *nåde*. For loven ble gitt ved Moses, *nåden* og sannheten kom ved Jesus Kristus. Ingen har noen gang sett Gud, men den enbårne, som er Gud, og som er i Fars favn, han har vist oss hvem han er.”¹⁷⁵

3.5 Metoder for innsamling av materiale

3.5.1 Innsamlingsprosess

Avhandlingens første innsamling av prekenmanus ble påbegynt medio desember 2015. For å komme i kontakt med predikanter som forkynte den aktuelle dagen i kirkeåret, kontaktet jeg prostene i utvalgte prostier i Hamar og Stavanger bispedømmene. Predikanter fra Oslo bispedømme kontaktet jeg etter søk på www.gudstjenestelisten.no. Dette søket viste hvem som hadde vært forkynter i de forskjellige kirkene i prostiet, og jeg kunne videre søke opp kontaktinformasjon gjennom den enkelte menighets hjemmeside. Da jeg hadde fått tilsendt få prekenmanuskripter medio januar, sendte jeg en påminnelse om prosjektet til de prestene som jeg kontaktet i desember. For å øke antall innsamlede prekenmanus sendte jeg i tillegg forespørselen til et nytt prosti i hvert av de tre bispedømmene. I begynnelsen av februar hadde jeg mottatt to fullstendige prekenmanus og tre stikkordsmanus, og jeg valgte å avslutte innsamling av prekenmanus holdt 1.søndag i advent.

Følgelig begynte en ny innsamling av prekenmanus skrevet over Joh 1, holdt 3.søndag i åpenbaringstid. Ved å etterspørre prekenmanus skrevet som forberedelse til denne søndagen var det kort tid mellom etterspørsel av prekenmanus og prekendato. Denne avgjørelsen ble tatt for å sørge for at flere hadde prekenmanus tilgjengelig, og ønsket å bidra til studien. Innsamlingen ble gjort i Oslo og Stavanger bispedømme. I Oslo bispedømme sendte jeg forespørsel om innsamling til prester i to ulike prostier. Gjennom www.gudstjenestelisten.no fikk jeg oversikt over hvilke prester som hadde forkynt den aktuelle dagen, og jeg kunne videre finne kontaktinformasjon ved å søke opp menighetens hjemmeside. Jeg fikk tilsendt prekenmanuskripter fra seks predikanter, hvor fem arbeider som prester i Dnk mens ett prekenmanus er skrevet av en kateket. Prester i Stavanger ble kontaktet gjennom

¹⁷⁵ Min utheving.

bispedømmekontoret, hvor personalrådgiver Geir Skårland sendte forespørselen om å delta i studien videre til prestene.¹⁷⁶ Forespørselen førte til at åtte prester sendte inn manuskriptet med ønske om å bidra til studien. Totalt fikk jeg oversendt 15 manuskripter fra 14 predikanter.¹⁷⁷ Dette gir følgende oversikt over predikantene som ønsket å delta i studien:

Stavanger bispedømme	Oslo bispedømme
8 predikanter	6 predikanter

Kjønn	Kvinner	Menn
Antall	6	8

Prestens alder	Under 40 år	40-49 år	50-59 år	Over 60 år
Antall	5	3	4	2

Utdannings- sted	Det teologiske menighetsfakultet (MF)	Det teologiske fakultet (TF)	Misjonshøyskolen i Stavanger (MHS)	Norsk lærerakademi i Bergen(NLA)
Antall	9	3	1	1 ¹⁷⁸

Type gudstjeneste	Høymesse	Trosopplæringsgudstjeneste ¹⁷⁹	Andre ¹⁸⁰	Ikke oppgitt
Antall	7	4	4	1

Det er en jevn fordeling av alder mellom predikantene, noe som gjelder begge bispedømmene. Hva gjelder kjønn er dette forskjellig mellom de to bispedømmene. I Oslo er

¹⁷⁶ Jeg er svært takknemlig for den innsatsen Geir Skårland gjorde for å hjelpe til med innsamlingen av prekenmanuskripter.

¹⁷⁷ Predikanten Sindre sendte inn to manuskripter fra to ulike gudstjenester holdt på den aktuelle datoen. Av den grunn er antall prekenmanus høyere enn antall predikanter. Jeg mottok også to stikkordsmanus. Stikkordsmanusene var vanskelig å analysere grunnet korte stikkord og sendte jeg derfor en mail til de to aktuelle predikantene med forespørsel om de kunne utdype stikkordene. Etersom jeg ikke mottok svar på denne mailen, vil disse prekenmanuskriptene ikke bli benyttet i denne avhandlingen.

¹⁷⁸ Predikanten har også studert deler av sin utdanning ved MHS.

¹⁷⁹ Med trosopplæringsgudstjeneste menes her gudstjenester som er spesielt relatert til trosopplæring. Dette omfatter i denne avhandlingen presentasjonsgudstjeneste av konfirmanter og babysang-gudstjeneste.

¹⁸⁰ Andre gudstjenester omfatter i denne avhandlingen familiegudstjeneste, kveldsgudstjeneste og misjonsgudstjeneste.

forholdet 4 kvinner og 2 menn, mens i Stavanger er det 2 kvinner og 7 menn. De fleste predikantene er utdannet ved Det teologiske menighetsfakultet, noe som er å forvente ettersom denne institusjonen utdanner flest mennesker til kirkelig tjeneste. Type gudstjeneste viser at de fleste prekenmanusene er skrevet i forberedelse til høymesse. Ellers er det jevn spredning av andre type gudstjenester. Ved at de ulike utvalgskriteriene synes å sikre en bredde i utvalget, er det nærliggende også å forstå utvalget som et representativt utvalg for predikanter i Dnk.

3.5.2 Frafallsanalyse

Gjennom den første innsamlingen av prekenmanuskripter fikk jeg kun tilsendt to fullstendige prekenmanus som kunne benyttes i analysen. I tillegg mottok jeg ett manus over en annen tekst, tre stikkords-manuskript samt en mail som inneholdt refleksjoner over prekenteeksten. Totalt fikk jeg innsendt prekenmanus fra 7 av 36 prester¹⁸¹, noe som gir en deltakelsesprosent på 19,4 %. Totalt fikk jeg fikk svar av 21 av 36 prester, noe som gir en svarprosent på 58 %. Dette tallet ligger i nærheten av hva andre studier har mottatt.¹⁸²

Den andre innsamlingen mottok jeg i Oslo svar fra 65 %, hvorpå 41% ønsket å bidra til studien ved å oversende prekenmanus. Dermed er både svarprosent og deltakelsesprosent er høyere enn den første innsamlingsprosessen.¹⁸³ Innsamlingen i Stavanger ble gjort i samarbeid med Stavanger bispekontor. De sendte ut forespørsel om deltakelse i studien og sendte meg en liste over hvilke prester de hadde kontaktet. Totalt mottok 92 prester forespørselen, og jeg mottok kun svar fra prester som ønsket å delta i studien. Totalt sendte ni prester inn prekenmanus, noe som gir en svarprosent på 10 %, og som viser at deltakelsesprosenten i Oslo er 31% høyere enn i Stavanger. Selv om dette viser forskjeller mellom de to bispedømmene, vil jeg hevde at forskjellen ikke påvirker denne studien. Grunnen til at jeg forstår det slik er at det innsamlede materiale i sin helhet gir en bredde i utvalget, både hva gjelder kjønn, alder, utdanningssted og hvilket bispedømme predikanten arbeider i.¹⁸⁴

¹⁸¹ Av disse var en av predikantene ikke prest, men hadde ansvaret for forkynnelsen den aktuelle søndagen. Denne predikanten forkynte under en lysvåken gudstjeneste.

¹⁸² Leer-Salvesen, 40-41.

¹⁸³ Den første innsamlingen hadde en innsamlingsprosent på 58%, og en deltakelsesprosent på 19,4%.

¹⁸⁴ Se punkt 3.2.

3.6 Kontekst

Ved at denne avhandlingen benytter *Etterfølgelse* som et teoretisk grunnlag, stilles det spørsmål angående kontekst. Kan en tekst skrevet i en bestemt historisk kontekst benyttes som grunnlag for en analyse til skriftlige kilder i en annen bestemt historisk kontekst? Lisa Dahill har vist hvordan en bør være oppmerksom på kontekstualisering av teologi, og hvilken kontekst forfatter og leser står i.¹⁸⁵ Dette er et viktig perspektiv for denne avhandlingen ettersom *Etterfølgelse* er skrevet i en annen kontekst enn prekenmanuskriptene. Bonhoeffer skrev *Etterfølgelse* i en uoversiktlig tid, preget av uro og konflikt i et nazistisk Tyskland. Prekenmanusene på sin side er skrevet i et demokratisk og fredelig Norge.

Selv om Dietrich Bonhoeffer skrev og levde i en annen kontekst, har teologer i nyere tid vært inspirert og påvirket av hans teologi. Dette gjelder også i norsk sammenheng hvor blant andre Trygve Wyller og Stephanie Dietrich har argumentert for Bonhoeffers aktualitet. Wyller har i sin artikkel *kroppslig kristendom* beskrevet hvordan han forstår at det postmoderne samfunnet er mer opptatt av det kroppslige enn tidligere. Ifølge Wyller har dette bidratt til at Bonhoeffers teologi fortsatt er aktuell.¹⁸⁶ Stephanie Dietrich artikkel i boken *Folkekirke nå* viser hvordan Bonhoeffers teologi kan gi et bidrag til videre refleksjon om Dnk sin selvforståelse av å være en folkekirke.¹⁸⁷ Gjennom artikkelen viser Dietrich hvordan Bonhoeffers teologi har hatt og fortsatt har påvirkning på folkekirketenkningen i Norge.¹⁸⁸ Interessant er også hvordan Dietrich påpeker at folkekirke-ekklesiologien fra 2.verdenskrig er kontekstbestemt, samtidig som de ga og gir grunnlag til hvordan en kan tenke om folkekirke i dag.¹⁸⁹

Nils-Tore Andersen har i sin gjennomgang av teksten til 3.søndag i åpenbaringstid henvist til Bonhoeffers forståelse av nåde. Dette er interessant, da det viser hvordan han oppfatter Bonhoeffers fortsatte aktualitet for predikanter i Dnk ved at han skriver: ”i forarbeidet til en preken om nåden kan det være klokt å ha i tanke det han(Bonhoeffer) skrev om den billige og dyre nåden.”¹⁹⁰

Etter min oppfatning, indikerer eksemplene ovenfor at en ved å ta forbehold om, og er bevist på kontekst, kan benytte Bonhoeffer som analytisk rammeverk for å undersøke hvordan

¹⁸⁵ Se punkt 1.2.1.

¹⁸⁶ Wyller, Trygve, *Kroppslig kristendom*. Om Dietrich Bonhoeffer, artikkel i tidsskriftet *Lære og Liv*, red: Kristiansen, Ståle Johannes, nr.2 2006, 20-24.

¹⁸⁷ Dietrich, Stephanie, *Folkekirken som sanctorum communio i lys av Bonhoeffers teologi og barmenerklæringen*, artikkel i boken *Folkekirke nå*, Red: Stephanie Dietrich, Hallgeir Elstad, Beate Fagerli, Vidar L. Haanes, Verbum Akademiske 2015, 48-59.

¹⁸⁸ *Ibid.*, 48.

¹⁸⁹ *Ibid.*, 57.

¹⁹⁰ Andersen, Nils-Tore, artikkel i *Luthersk kirketidende*, 18.des.2015, 150-årgang nr.22, 546.

nåde kommer til uttrykk gjennom prekenmanus. Følgelig kan Bonhoeffers teologi om nåde fortsatt være aktuell, og bidra for å få frem hvorledes prekenmanuskriptene forkynner nåde.

3.7 Fortolkningsrepertoar

Ser en på resepsjonshistorien av Bonhoeffers forfatterskap er det tydelig at ethvert individ møter teksten med egne agendaer og perspektiver. John W. de Gruchy har vist hvordan tolkning av Bonhoeffer er en komplisert oppgave, og hvor det er viktig for tolkeren å være klar over sine forutsetninger slik at en kan være oppmerksom på om Bonhoeffers tekster tilpasses egne agendaer.¹⁹¹ For denne avhandlingen gjelder dette både i møte med Bonhoeffers tekst, og prekenmanuskriptene.¹⁹²

I og med at jeg har vokst opp og er en del av en kirkelig kontekst som ofte har hatt fokus på kristen praksis, vil jeg trolig lett få øye på hvilken rolle praksis har i forhold til forkynnelse av nåde. Etersom Bonhoeffer er opptatt av kristen praksis, har jeg lenge vært fasinert og inspirert over hvordan han ser for seg at det kristne livet skal leves. Samtidig har jeg i senere tid blitt klar over sider ved Bonhoeffer som har bidratt til at jeg har fått et mer nyansert forhold til Bonhoeffers teologi.¹⁹³ Selv om jeg er bundet til å lese prekenmanuskript og *Etterfølgelse* med mine forutsetninger og ”briller”, vil jeg søke å gjøre min lesning så gjennomsiiktig som mulig for leseren. Jeg følger her Steinar Kvale sin forståelse av objektivitet, som han forstår som intersubjektiv kunnskap og interaksjon.¹⁹⁴ Avhandlingen søker således å være så gjennomsiiktig som mulig slik at de funn som her blir presentert kan etterprøves av andre. Dette vil jeg gjøre gjennom å være tydelig på hvordan jeg analyserer materialet, samt benytte referanser slik at mine funn kan etterprøves.

Når jeg begynte denne avhandlingen forventet jeg å finne eksempler på forkynnelse av nåde som ikke inkluderer de troendes livsførsel, og som følgelig har likheter til det Bonhoeffer omtaler som billig nåde. Etterhvert i arbeidet ble jeg klar over at det innsamlede materialet viste noe annet enn hva jeg hadde forventet. Etter flere runder med analyse av prekenmanuskriptene ble jeg klar over at jeg tidligere hadde oversett viktige sider ved hvordan predikanter intenderer å forkynne nåde. Av den grunn ble jeg gjort oppmerksom på

¹⁹¹ De Gruchy, 1999, 95.

¹⁹² Som vist ovenfor har Dahill gjort meg oppmerksom på hvorledes både forfatter og leser er bundet til sin kontekst. Jeg vil derfor være oppmerksom på dette i arbeidet med analyse og drøfting av materialet.

¹⁹³ Dette har blant annet Lisa Dahill bidratt til. I tillegg har eget arbeid og refleksjon knyttet til kristen etikk bidratt til å se svakheter med Bonhoeffers konsekvensetiske argumentasjon som blant annet kommer til uttrykk gjennom boken *Ethics*. (Bonhoeffer, Dietrich, *Ethics*, i serien Dietrich Bonhoeffer Works, Volume 6, Ed: Ilse Tödt, Heinz Eduard Tödt, Ernst Feil og Clifford Green, Fortress Press, Minneapolis 2005).

¹⁹⁴ Kvale, Steinar, *InterViews – An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, Sage Publications 1996, 64-66.

ett av mine ”blindspots”. For eksempel ble dette tydelig ved prekenmanusenes forkynnelse av nåde som tilgivelse. Til å begynne med var jeg ikke oppmerksom på at en slik presentasjon av nåde var slik de fleste predikantene intenderte å forkynne, noe jeg trolig ikke la merke til fordi dette er en presentasjon av nåde jeg selv ofte har hørt omtalt i forkynnelse.

4. Analyse

I det følgende vil jeg analysere de innsamlede prekenmanusene ut ifra det analytiske rammeverket presentert i kapittel 2. Under analysen vil jeg referere til prekenmanus ved å skrive navn og ett tall, for eksempel Jan,1-2. Dette henviser til predikanten Jan, og setning nummer 1-2 i hans prekenmanus.

4.1 Kristus og Guds nåde

Analysen av materialet viser at flere predikanter har intensjon om å skildre forbindelsen mellom Kristus og Guds nåde. Marius viser denne forbindelsen ved at Kristus personifiseres som ”Nåden”. Han skriver: *”Nåden var at den eneste som var uten synd og slik sett var i stand til å utføre dommen svarte henne: ”Heller ikke jeg fordømmer deg.””*¹⁹⁵ Også Mia beskriver hvordan Guds nåde blir synlig gjennom inkarnasjonen, og på hvilken måte nåde står i nær forbindelse til Guds åpenbaring gjennom Kristus. Mia viser til den bibelske visdomslitteraturen, og skriver at *”For vår skyld og til vår frelse ble Ordet menneske, og den evige Visdommen kledde seg i kjøtt og blod, for å være oss, helt, helt nær, med nåden og sannheten.”*¹⁹⁶ Inkarnasjonen skjer som en følge av menneskets skyld, og siden Mia presenterer nåde i denne sammenhengen kan det virke som at hun intenderer å forkynne nåde som tilgivelse fra skyld.

Flere av de predikantene som intenderer å forkynne relasjonen mellom Kristus og Guds nåde, uttrykker hvordan Guds nåde er ment å føre til en respons i den troendes liv. Marius setter ord på dette ved å vise til hvorledes den personifiserte nåden ikke fordømmer kvinnen, og formidler av den grunn en forståelse av at nåde som inkluderer tilgivelse. Videre presiserer Marius at Jesus ønsket å lede kvinnen omtalt i Joh 8 til et nytt og bedre liv. Med andre ord beskriver Marius her hvordan menneskets erfaring av Guds nåde er ment å lede til etterfølgelse av Kristus.¹⁹⁷ På samme måte skildrer Jan et slikt perspektiv ved å vise til

¹⁹⁵ Marius, 67-70.

¹⁹⁶ Mia, 23-25.

¹⁹⁷ Marius, 70.

ontologi, som han definerer som *”å være til på en måte som gir mening.”*¹⁹⁸ Jan fremstiller dette ved å binde sammen gudsnavnene presentert i søndagens gammeltestamentlige og nytestamentlige tekster. Følgelig viser Jan forbindelsen mellom det gammeltestamentlige gudsnavnet *”jeg er”* og det nytestamentlige gudsnavnet *”jeg var.”* Ifølge Jan viser denne sammenhengen at *”Jesus bøyde det aktive verbet like ned til jorden, til deg. Han delte det med deg, så ditt liv skulle få mening.”*¹⁹⁹ Følgelig virker det som at han forstår etterfølgelse av Kristus som en del av den troendes liv.

Live betoner at det er *”Jesu frelsesverk, hans død og oppstandelse”* som *”gir oss tilgang til nåden, Guds nåde. Derifra kan vi frimodig gå ut med budskapet om en nådig Gud.”*²⁰⁰ Etter erfaring av Guds nåde er de troende ment å vitne videre til alle mennesker.²⁰¹ Ifølge Live blir de troendes vitnesbyrd kun troverdig dersom vitnesbyrdet går *”hånd i hånd med gode gjerninger.”*²⁰² Et slikt perspektiv understrekes også av Håkon som viser til hvorledes relasjonen mellom den troende og Kristus er ment å komme til syne gjennom den troendes liv. Ved at den troende er *”sentrert på Frelserens ansikt”* synes nåde og sannhet, noe som gir den troende retning og mål for livet.²⁰³

En annen predikant som intenderer å vise til relasjonen mellom Kristus og nåde er Kjell som skriver at *”Jesus kom med nåden.”*²⁰⁴ Kristus er den som kommer menneskene i møte med tilgivelse og nåde, og tilhøreren inviteres videre til et liv i nåden; *“Lev derfor i nåden, sier han, og følg etter i mine spor.”*²⁰⁵ Livet med Kristus presenteres som et liv hvor Kristus stadig gir av sin nåde, og det etterfølgende mennesket kan si takk og motta nådens gave.²⁰⁶ Følgelig understreker Kjell hvorledes Gud er den aktivt handlende og den som gir sin nåde. Denne beskrivelsen av nåde har likheter til Marianne sin intenderte forkynnelse av Jesus gjennom bildet *”Kristus”* malt av Henrik Sørensen. Jesus tegnes her som *”den som kommer i møte. Ikke bare det: han kommer meg i møte med utstrakte armer og tar imot.”*²⁰⁷ Av den grunn ser det her ut til at Marianne intenderer å forkynne en Kristus som inviterer de troende til relasjon, og den som kommer de troende i møte. Marianne nevner ikke eksplisitt termen

¹⁹⁸ Jan, 66.

¹⁹⁹ Jan, 68-69.

²⁰⁰ Live, 35-37.

²⁰¹ Live, 44.

²⁰² Live, 46.

²⁰³ Håkon, 52-53; 66-67; 106-108.

²⁰⁴ Kjell, 39-40.

²⁰⁵ Kjell, 46.

²⁰⁶ Kjell, 50-51; 55-57.

²⁰⁷ Marianne, 14-15.

nåde i sitt prekenmanus, men opplyste pr.mail at nåde er et underliggende tema i prekenen. Ifølge Marianne er denne tematikken spesielt fremtredende gjennom beskrivelsen av Kristusmaleriet. Derfor avdekkes her hvordan en predikant kan ha som intensjon å forkynne nåde, også uten at ordet nåde nevnes eksplisitt.²⁰⁸

Predikantene Marius og Live beskriver nåde ut ifra hvordan den blir åpenbart gjennom Kristus. Ifølge Marius er Jesus den som på en spesiell måte åpenbarer Gud. Han viser i den forbindelse til forskjellen mellom allmenn og spesiell åpenbaring, hvor den allmenne åpenbaringen blir presentert som *”vi kan si noe om Gud på bakgrunn av å se på skaperverket.”*²⁰⁹ Den allmenne åpenbaringen kan ikke si med sikkerhet hvem og hvordan Gud er, mens *”den spesielle åpenbaringen av Gud er Jesus.”*²¹⁰ På samme måte presenterer Live skillet mellom den allmenne og spesielle åpenbaringen, hvor den spesielle åpenbaring kommer ved Kristus hvor nåden blir gjort synlig.²¹¹ Ettersom både Marius og Live senere i manusene knytter nåde eksplisitt til Kristus, indikerer det et ønske om å forkynne hvordan det er den spesielle åpenbaringen som viser Guds nåde. Også Kjell tilkjenner at nåde kommer til uttrykk gjennom Guds åpenbaring gjennom Kristus.²¹²

Analysen ovenfor har vist at flere predikanter intenderer å forkynne Guds nåde i relasjon til Kristus. I den forbindelse er det interessant at analysen også viser at predikantene har ulik forståelse av om Guds nåde var synlig og tilgjengelig også før Kristus. Denne spenningen i materialet kan også betegnes ut ifra hvordan predikantene oppfatter forholdet mellom loven og Guds nåde.

Jan og Erik skildrer loven som en motsetning til nåde, og intenderer å forkynne at Guds nåde eksklusivt er å forstå i relasjon til Kristus. Jan presenterer denne kontrasten ved å presisere at *”loven kom gjennom mennesker, Moses og profetene”*, mens *”nåden kom ved Guds egen sønn.”*²¹³ På samme måte omtaler Erik hvorledes loven kom ved Moses for å lære oss om Gud og hans vilje, men at det først var ved Kristus at mennesket får se nåden.²¹⁴ Dermed avdekkes en forståelse av at Guds nåde eksklusivt er relatert til den inkarnerte Kristus. Jan skildrer nåden som at *”Jesus setter strek over livet ditt som det engang var”*, og

²⁰⁸ Også Olav intenderer å forkynne nåde implisitt gjennom å vise til at Kristus er den som åpenbarer Gud, og den som vil gi mennesket hvile. Se Olav 62-73.

²⁰⁹ Marius, 43-44.

²¹⁰ Marius, 49-50.

²¹¹ Live, 10-12.

²¹² Kjell, 57.

²¹³ Jan, 28-29.

²¹⁴ Erik, 88-91.

viser derfor til nådens tilgivende kraft.²¹⁵ Erik beskriver også nåde som tilgivelse, fordi *”Jesus Frelseren – tok straffen vi skulle hatt fordi vi var skyldige. Så får vi gå fri.”*²¹⁶ Med bakgrunn i de to prekenmanusene impliserer de to predikantene at det ikke var mulighet for nåde forstått som tilgivelse i loven. Selv om ikke Live setter loven opp som en motsetning til nåde, virker det som at hun på samme måte som Jan og Erik intenderer å forkynne hvorledes Guds nåde blir gjort tilgjengelig gjennom Kristus. Som sitert ovenfor knytter hun Guds nåde til Jesu frelsesverk, og formulerer derfor på samme måte som Erik og Jan en overensstemmelse av at Guds nåde eksklusivt er relatert til den inkarnerte Kristus.

På en annen side presenterer flere predikanter en forståelse av at loven inneholdt Guds nåde, men at det skjedde en utvikling frem til Kristus som på en spesiell måte viser Guds nåde. Denne utviklingen skildrer Kjell ved å skrive at *”loven var bare punkt 1, første kapittel”* og at *”Jesus kom med nåden.”*²¹⁷ Selv om han viser hvordan Guds nåde blir synlig gjennom Kristus, påpeker han samtidig at *”det var mulig å sone synd og få tilgivelse også i den gamle pakts tid.”*²¹⁸ Denne utviklingen skildrer også Sindre som at *”det var en nåde i loven, men Jesus gav nåde over nåde. Jesus viser oss Gud full ut!”*²¹⁹ Gjennom sitt prekenmanus presiserer Sindre at loven inneholdt nåde, da det var mulighet for mennesker til å møte Gud og en kunne gjøre opp sine synder gjennom offer.²²⁰ I sitt andre prekenmanus omtaler Sindre Jesus som Guds lam som bærer det ene offer, og som fører til at *”lovens nåde overgås, og vi får ”nåde over nåde.”*²²¹ Til å forklare hvordan den bibelske fortellingen beskriver nådens utvikling benytter Sindre forfatteren C.S. Lewis sin beskrivelse av inkarnasjonen. Lewis skildrer inkarnasjonen som et symfonistykke hvor det plutselig dukker opp et noteark som hadde vært ukjent, men så passer det perfekt inn og gjør stykket komplett.²²²

Lovens ufullkommenhet skildres også av Håkon. Han presenterer loven som at den *”gjør at vi vet inderlig vel hva godt vi skulle gjøre, men ikke får til.”*²²³ Videre viser han til at Guds frelsesplan *”går ut på at mennesket ikke selv skal måtte bære sin skyld, skam og synd.”*²²⁴ Denne forståelsen av loven fremstilles også av Øyvind, når han viser til en gammel rabbinsk tolkning av Salme 85 skildrer en messiansk profeti. Tolkningen skildrer hvorledes

²¹⁵ Jan, 54-55.

²¹⁶ Erik, 92-93.

²¹⁷ Kjell, 36; 39-40.

²¹⁸ Kjell, 10-11.

²¹⁹ Sindre, 1:19-20.

²²⁰ Sindre, 1:11-12.

²²¹ Sindre, 2:26.

²²² Sindre, 2:20-22.

²²³ Håkon, 63.

²²⁴ Håkon, 64-65.

den kommende Messias skal oppfylle loven og åpenbare den nåde og sannhet som er i loven. Ifølge Øyvind er dette oppfylt gjennom Kristus, hvor nåden tilkjenner hele sannheten.²²⁵

4.2 Nåde som Guds gave

På bakgrunn av analysen ble det tydelig at flere predikanter intenderer å forkynne nåde forstått som noe Gud gir menneskene. Både eksplisitt og implisitt formuleres dette ved at nåde forstås som Guds gave. Predikantene Live og Kjell beskriver eksplisitt nåde som Guds gave til menneskene.²²⁶ Implisitt uttrykkes nåde som Guds gave ved å presentere hvordan Gud gir sin nåde til de troende. Sindre indikerer en forståelse av nåde som en gave hvor han skriver at ”Gud ønsker å tilgi oss, gi oss nåde.”²²⁷ Også Jan presenterer nåde som noe Gud gir mennesket, hvor Gud er den aktivt handlende part og mennesket den part som blir handlet med og mottar nådens gave ufortjent.²²⁸

Sindre skildrer nådens gave som Guds tilgivelse. Han skriver: ”Gud vil tilgi – Han gir oss nåde og sannhet som det stod i bibelteksten.”²²⁹ På samme måte beskriver Øyvind hvordan Guds nåde som tilgivelse, og at Gud tilgir den som ber om det.²³⁰ Nåde forstått som tilgivelse blir også betont av Erik og Jan som skildrer hvordan de troende blir tilgitt deres skyld gjennom Guds nåde.²³¹ Nåde som tilgivelse ble også avdekket under punkt 4.1, og det synes derfor som at et flertall av prekenmanuskriptene karakteriserer nåde som tilgivelse.

Ett likhetstrekk mellom prekenmanusene til Sindre og Jan er deres oppfatning om at nådens gave ikke må etterspørres av de troende. Sammenligner en denne beskrivelsen av nåde med Øyvind, Erik og Jans presentasjon av nåde avdekkes en spenning i materialet. Denne spenningen blir tydelig ettersom Øyvind, Erik og Jan intenderer å forkynne hvordan de troende mottar Guds nåde som en respons på deres ønske og bønn om å motta nåde. Spenningen i materialet er spesielt interessant i møte med Jans prekenmanus, da analysen viser at Jan på en side presenterer hvordan den troende mottar nåde uten å be om det, samtidig som han også skriver at det skjer gjennom bønn til Gud. Følgelig uttrykkes også en spenning innad i Jans prekenmanus. Denne spenningen formuleres ved at han både skriver at ”du blir

²²⁵ Øyvind, 65-71.

²²⁶ Kjell, 50-51 og Live, 28.

²²⁷ Sindre, 2:41.

²²⁸ Jan, 44.

²²⁹ Sindre, 1:38.

²³⁰ Øyvind, 81-83.

²³¹ Erik, 92-95.

*benådet, det er noe du blir gjort med av den ene, den eneste Gud*²³², og at *”Jesus setter strek over livet ditt som det engang var, hver gang du ber til Jesus.”*²³³ Menneskets ønske om å motta nåde formuleres i tillegg som en bønn som omtales som et bidrag til å skape nye dager i fremtiden.²³⁴

Analysen indikerer at flere predikanter intenderer å forkynne sammenhengen mellom nåde og sakramentene. Øyvind presenterer dette ved å beskrive sakramentene som *”nåde for døpte syndere som trenger Jesus”*²³⁵. I den sammenheng understreker Øyvind også hvorledes nåde gjennom nattverden er å forstå som Guds handling. På samme måte presenterer Håkon nådens forbindelse til sakramentene. Han beskriver dåpen som utgangspunkt for de troendes etterfølgelse av Kristus. Dåpen har et kristologisk grunnlag ved at en blir *”døpt til Kristus”*²³⁶ som videre fører til et mål, nemlig *”å la Kristi ansikt få lyse frem.”*²³⁷ Ettersom Håkon også presenterer hvordan Kristi ansikt stråler nåde, ser en forbindelse mellom nåde og dåp. Derfor ser en at det er flere likhetstrekk mellom Øyvind og Håkon. Begge predikantene presiserer relasjonen mellom nåde og forbindelse, og at mottakelse av sakrament og erfaring av Guds nåde leder til etterfølgelse av Kristus.²³⁸

Ingrid holder i sitt prekenmanus frem hvordan nåde kommer til syne gjennom nattverden. Hun skriver at *”i nattverden får vi begynne på nytt, komme akkurat slik vi er, og motta Guds nåde, som ikke koster noen ting og som ikke krever noe prestasjoner.”*²³⁹ Ut ifra dette sitatet later det til at Ingrid intenderer å forkynne nåde som en ny start som en mottar av Gud. Også Kjell intenderer å forkynne på hvilken måte Gud gir sine sakramenter til de troende *”som holder frem sine tomme hender.”*²⁴⁰ Ifølge Kjell vises dette tydeligst gjennom dåpens sakrament. Han skriver: *”Nåden, gaven, i overflod, blir demonstrert i overmål når vi øser vann over de som blir døpt, nådens rensende vann.”*²⁴¹ Ved å omtale dåpen som rensende, synes det som at Kjell også forstår at Guds nåde omhandler tilgivelse.

²³² Jan, 51-52.

²³³ Jan, 54-55.

²³⁴ Jan, 56-59.

²³⁵ Øyvind, 107.

²³⁶ Håkon, 55.

²³⁷ Håkon, 55-56.

²³⁸ Ved at kristologien er tydelig fremme her, synes en link til punkt 4.1.

²³⁹ Ingrid, 36-38.

²⁴⁰ Kjell, 54.

²⁴¹ Kjell, 51-52.

Ett annet perspektiv som løftes frem av noen predikanter er hvorledes nåden inkluderer et soteriologisk aspekt. Håkon fremstiller nådens soteriologiske betydning ved å vise til hvordan Guds nåde blir synlig gjennom Jesu frelsesgjerning. Gjennom Kristi inkarnasjon og soning på korset har mennesket mulighet for ikke å ”gå tapt for Gud.”²⁴² Mia indikerer også at nåden er av soteriologiske betydning ved å skrive at Visdommen kommer med nåde og ”for vår skyld og til vår frelse ble Ordet menneske.”²⁴³

Analysen av manuskriptene viser også hvordan Live og Kjell presenterer nåde som et skille mellom kristendom og andre religioner. Live skildrer dette ved å si at ”ingen annen tro eller religion bygger på nåden.”²⁴⁴ Ved at hun i prekenmanuset definerer nåde som Guds tilgivende kjærlighet, impliserer hun en forståelse av at dette er særegent for en kristen teologi. På en lignende måte holder Kjell frem at mennesket ikke blir ”gode nok for Gud” ved gjerninger, renhetsforskrifter eller bønneritualer. Dette indikerer et ønske om å tydeliggjøre hvordan kristne forstår Guds nåde skiller kristendom fra andre religioner.²⁴⁵

4.3 Omvendelse

Materialet viser at flere predikanter intenderer å forkynne omvendelse i forbindelse med nåde og det kristne livet. Predikanten Erik omtaler omvendelse som å ”vende om fra oss selv og denne verdens fyrste til en Ny Herre. Jesus Kristus.”²⁴⁶ Ved at Erik i avsnittet før det gjengitte sitatet knytter nåde til Kristus, synes det som at omvendelse er nødvendig etter erfaring av Guds nåde. Erik beskriver også Guds krav gjennom å vise til paradokset at Jesus både åpner det store gjestebudet for alle, samtidig som han sier at en skal kjempe for å komme inn gjennom den trange port.²⁴⁷ Av den grunn indikerer Erik omvendelsens nødvendighet for frelestilegnelse. Interessant er dette i møte med hvordan Kjell intenderer å forkynne den aktuelle søndagen i kirkeåret. Kjell skriver at ”vi som er hans etterfølgere i dag, vi forkynner ikke den strenge Gud, men han som er full av nåde og sannhet!”²⁴⁸ Sammenligner en prekenmanusene til Erik og Kjell avdekkes en spenning mellom de to predikantenes intensjon om nådeforkynnelse ut ifra deres ulike vektlegging av krav.

²⁴² Håkon, 73-74.

²⁴³ Mia, 23.

²⁴⁴ Live, 33-34.

²⁴⁵ Kjell, 42-44.

²⁴⁶ Erik, 95-96. Sitatet uttrykker også et kristologisk aspekt, og viser derfor likheter til punkt 4.1.

²⁴⁷ Erik, 103-105.

²⁴⁸ Kjell, 28-29.

Håkon skildrer også gjennom sitt prekenmanus hvorledes de troende er ment å leve et liv som viser til Jesus, og dersom dette ikke er tilfelle kreves det omvendelse.²⁴⁹ Årsaken til at omvendelse kreves er fordi nåde og synd regnes som motsetninger, og mennesket må derfor velge mellom de to kontrastene.²⁵⁰ Grunnlaget for omvendelse er ifølge Håkon at de troendes liv har sitt utgangspunkt i Guds nåde. Avslutningsvis i prekenmanuset beskrives hvordan Guds nåde former de troendes liv ved at de får *”retning og en hensikt for livet.. å peke på Kristi ansikt med alt det du er og har, sier, gjør og tenker.”*²⁵¹ Også Øyvind omtaler omvendelse som en del av det kristne livet og de troendes etterfølgelse av Kristus. Den troende innser behovet for tilgivelse av synd, og ønsker derfor å motta Guds tilgivelse. Dette gjør en ved omvendelse som uttrykkes som at de troende *”vender om til Gud og ber om tilgivelse og en ny start.”*²⁵²

Marius omtaler nåde ved å vise forbindelsen mellom Joh 1,17 og historien om kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd i Joh 8. Marius forstår det slik at kvinnen i Joh 8 blir møtt av *”Nåden og sannheten”*(Joh 1,17), og at Guds nåde begripes gjennom sin relasjon til sannhet.²⁵³ Nåde og sannhet er kun sant dersom begge holdes sammen, og det er nettopp denne sammenkoblingen kvinnen møter; Hun ble møtt med nåde ved at hun ikke ble fordømt, og med sannhet da kvinnens handling var gal.²⁵⁴ Dette er interessant i møte med Lives prekenmanus. Hun intenderer å forkynne en implisitt referanse til Joh 8, og en forståelse av at tilgivelse innebærer at en ikke lenger skal synde.²⁵⁵ Selv om denne referansen ikke forteller om tilgivelsen skjer som en følge av kvinnens ønske om tilgivelse, virker det som at også hun forstår at omvendelse er en del av tilgivelsen. Følgelig får en inntrykk av at Marius og Live har til hensikt å forkynne omvendelse som en del av erfaringen av Guds nåde.

Mia omtaler ikke nåde eksplisitt knyttet til omvendelse i sitt prekenmanus. Likevel virker dette å være et underliggende tema hvor hun viser til Luk 15.²⁵⁶ Hun skriver at *”når han endelig kommer, i elendig forfatning og knust av anger, er faren klar med omvendelse og fest.”*²⁵⁷ Farens reaksjon virker å inkludere tilgivelse for sønnens handlinger, og at tilgivelsen skjer som en respons til sønnens erkjennelse av sine feiltrinn. I forlengelsen av dette virker det

²⁴⁹ Håkon, 53-54.

²⁵⁰ Håkon, 98-99.

²⁵¹ Håkon, 107-108.

²⁵² Øyvind, 88-89.

²⁵³ Marius, 66-68.

²⁵⁴ Marius, 69-75.

²⁵⁵ Live, 32.

²⁵⁶ Mia, 57-65.

²⁵⁷ Mia, 60-62.

rimelig å forstå at Mia her intenderer å forkynne nåde som blir representert gjennom farens reaksjon på sønnens omvendelse.

4.4 Nåde som ”tillærte fraser”

I forbindelse med gjennomlesning og analyse av prekenmanuskriptene ble jeg oppmerksom på at flere predikanter beskrev nåde på en måte som gjorde at jeg fikk et inntrykk av at de beskrev nåde gjennom tillærte fraser. Med tillært frase mener jeg klisjéer og/eller definisjoner som en har ervervet fra andre muntlige eller skriftlige kilder uten videre selvrefleksjon. Følgelig blir det automatiserte fraser som blir tatt for gitt. Som leser får en derfor inntrykk av at en annen stemme kommer inn i manuset og presenterer hvordan nåde forstås. På bakgrunn av problemstillingen for denne avhandlingen er dette interessant, da det kan implisere at flere predikanter intenderer å forkynne nåde uten videre refleksjon over *hvordan* en ønsker å forkynne Guds nåde.

Predikantene Sindre og Erik presenterer begge nåde som gratis.²⁵⁸ Sindre skriver at ”*Nåde enkelt sagt gratis, for deg.*”²⁵⁹ Ut ifra Sindres prekenmanus i sin helhet, synes det som at det er denne setningen hvor Sindre presenterer sin forståelse av nådens innhold.²⁶⁰ Det virker derfor som at Sindre intenderer å forkynne nåde ved å vektlegge dens tilgjengelighet. Ved at Sindre benytter uttrykket ”*enkelte sagt*”, virker det som at han her formulerer sin oppfattelse av hva Guds nåde er i sin essens. Live beskriver også nåde på en måte som later til å være en tillært frase. Dette ved å referere til en artikkel om nåde hentet fra nettstedet wikipedia, hvor nåde defineres som ”*Guds tilgivende kjærlighet.*”²⁶¹ Hun presiserer videre sin forståelse av nåde ved å skrive at: ”*vi trenger Guds nåde. Nåden kom ved Jesus. Nåde over nåde. Det er det største.*”²⁶² Tidligere i manuset stiller hun spørsmålet om ”*Hva betyr det(nåde) egentlig?*”²⁶³ Følgelig later det til at nådens innhold blir forklart uten en beskrivelse av hvorfor mennesket har behov for nåde.

Et annet eksempel på en tillært frase forekommer ved at Håkon skriver: ”*Av hans overflod har vi alle fått, nåde over nåde. Det står for den overveldende nåden. Det kan også bety den uuttømmelige eller stadig nye nåden.*”²⁶⁴ Ut ifra sammenhengen setningene står i, får en som inntrykk av at setningene gjengitt ovenfor ikke passer inn i sammenhengen de står i.

²⁵⁸ Erik, 92.

²⁵⁹ Sindre, 1:19.

²⁶⁰ Det er Sindres prekenmanus nr.1 som her omtales.

²⁶¹ Live, 30.

²⁶² Live, 32-33.

²⁶³ Live, 22.

²⁶⁴ Håkon, 100-101. Utheving original.

Før de aktuelle setningene skriver Håkon at *”det er ingen synd som fester ved deg eller meg som ikke Guds nåde overgår.”*²⁶⁵ Mens etterpå følger en konklusjon på tilhørerne skal ta med seg fra kirken i dag.²⁶⁶ Etter å ha lest Luthersk kirketidene sin tekstgjennomgang til den aktuelle søndagen i kirkeåret, ble jeg oppmerksom på likhetene mellom de to tekstene. Ved nærmere gjennomgang avdekkes det at de aktuelle setningene er et utdrag fra Luthersk kirketidende.²⁶⁷ Ved at jeg som leser fikk inntrykk av at Håkon her benyttet sekundærlitteratur og derfor gjengav en annens oppfattelse av nåde, er det i overensstemmelse med å forstå de aktuelle setningene representerer tillærte fraser.

4.5 Billedlig språk

Analysen av prekenmanusene viser at flere predikanter benytter et billedlig språk knyttet til deres intenderte forkynnelse av nåde. Med billedlig språk menes her bruk av språklige virkemidler som bilder, fortellinger og poetisk språk. Ett eksempel på billedlig språk er Jan som skriver at *”vi er svøpt i nåde.”*²⁶⁸ I arbeidet med analysen ble setningen om at mennesket er svøpt i nåde først karakterisert som en tillært frase. Dette fordi det syntes som at setningen hadde flere likheter til setningene presentert ovenfor under analyse av tillærte setninger. Etter hvert i arbeidet med analysen innså jeg at dette ikke var tilfelle, men at setningen uttrykte et billedlig språk for å tilkjenne nåde. Jan presenterer også nåde gjennom et billedlig språk når han skriver at: *”Han brer ut sitt sikkerhetsnett under oss”*²⁶⁹

Som vist ovenfor intenderer Øyvind å forkynne nåde som tilgivelse. Øyvind benytter et billedlig språk til å forklare tilgivelsens mulighet, og presenterer av den grunn også nåde ved hjelp av billedlig språk. Han skildrer tilgivelse gjennom en fortelling om edderkoppens spindeljev.²⁷⁰ På samme måte som edderkoppens valgte å bite over tråden ovenfra, så har mennesket også mulighet til *”å bryte med det livet har kalt oss til å leve.”*²⁷¹

Flere andre predikanter bruker bibelske fortellinger og lignelser for å presentere nåde. Mia henviser til Luk 15, og lignelsen om den bortkomne sønn. Ifølge henne viser Jesus et nytt bilde av Gud, som kommer til uttrykk gjennom den aktuelle lignelsen.²⁷² Marius viser til Joh 8, og bruker denne fortellingen for å beskrive hvordan kvinnen erfarer å møte Guds nåde.

²⁶⁵ Håkon, 99-101.

²⁶⁶ Håkon, 102.

²⁶⁷ Andersen, Nils-Tore, 547.

²⁶⁸ Jan, 62.

²⁶⁹ Jan, 44.

²⁷⁰ Øyvind, 17-25.

²⁷¹ Øyvind, 89-90.

²⁷² Mia, 55-57.

Ifølge Marius skildrer denne fortellingen det prekenteksten omhandler, nemlig at ”*det var dette denne kvinnen ble møtt med, nåde og sannhet.*”²⁷³

Marianne intenderer å bruke et maleri for å presentere hvordan Kristus er den som kommer mennesket i møte og gir sin nåde. I prekenmanuset skriver hun om Henrik Sørensen sine bilder av Kristus som var en del av stuen i hennes barndomshjem.²⁷⁴ Marianne presenterer utførlig hvordan Sørensen har malt en Kristus som kommer menneskene i møte.²⁷⁵ Hun skriver at ”*Henrik Sørensen sin Kristusbilde blir en sterk forkynnelse av nettopp dette: Jesus kommer til oss, utenfra, fra Gud, og kommer oss i møte.*”²⁷⁶

4.6 Prekenmanus hvor gudsbilde er hovedtema

Analyse av de innsamlede prekenmanusene viste at ikke alle predikantene har til hensikt å forkynne om nåde i den aktuelle prekenhendelsen. Dette synes både ved at prekenmanuset ikke nevner termen nåde, samt at analysen ikke avdekket at nåde intenderes forkynt implisitt i manuset. Ut ifra prekenteksten er dette uventet, blant annet fordi teksten eksplisitt nevner termen nåde flere ganger.²⁷⁷ Idas prekenmanus er utarbeidet i forberedelse til en trosopplæringsgudstjeneste. Hun intenderer å forkynne hvordan Guds bilde møter mennesket gjennom barn og voksne, og dermed viser hvem Gud er. Sammenligner en dette prekenmanuset med Maries prekenmanus ser en flere likheter. Hun er også opptatt av temaet gudsbilde, og knytter denne tematikken opp mot tre ord hun mener oppsummerer fortellingsteksten hentet fra Luk 2, nemlig ordene å lete, finne og se.²⁷⁸ Felles for prekenmanusene til Marie og Ida er hvorledes gudsbilde tematiseres på en generell måte, og at det derfor er vanskelig å undersøke på hvilken måte nåde blir intendert forkynt. I og med at problemstillingen for denne avhandlingen omhandler hvordan predikanter i Dnk har til hensikt å forkynne nåde i dag, vil de prekenmanusene beskrevet ovenfor ikke være en del av den videre drøftingen. Samtidig vil de aktuelle prekenmanusene bli omtalt under punktet innspill til videre forskning.²⁷⁹

²⁷³ Marius, 66-67.

²⁷⁴ Marianne, 12.

²⁷⁵ Marianne, 27.

²⁷⁶ Marianne, 52-53

²⁷⁷ Se punkt 3.3.2.

²⁷⁸ Marie, 52.

²⁷⁹ Punkt 5.3.

5. Drøfting

Jeg vil i dette kapittelet drøfte funn som ble gjort i forbindelse med analysen av prekenmanusene. Drøftingen er delt inn i to hoveddeler, hvor den første delen består av en gjensidig kritisk samtale mellom materialet og Dietrich Bonhoeffer. De funn som er gjort i analysen vil her bli drøftet i møte med Bonhoeffers kategorier knyttet til nåde, noe som gjør at empiri og teori kan utfordre og utfylle hverandre. I drøftingens andre del vil jeg føre en diskusjon med det homiletiske fagfeltet, hvor jeg vil argumentere ut ifra det innsamlede materiale. Jeg vil her inkludere relevante homiletikere som materialet enten utfordrer eller støtter opp under.²⁸⁰ Etter drøftingen vil punkt 5.3 gi et aktuelt utblikk, før avhandlingen gir innspill til videre forskning. Her vil jeg kort drøfte andre funn som ikke omhandler problemstillingen direkte, men som er interessante for den praktiske teologien og videre forskning innenfor fagfeltet.

5.1 Kritisk samtale mellom teori og empiri

5.1.1 Menneskets mottakelse av Guds nåde

Det innsamlede materialet viser at utvalget predikanter har forskjellig intensjon om hvordan forkynne menneskets mottakelse av nåde. Ett skille blant det innsamlede materialet omhandler forståelsen av om mennesket selv må be om å motta Guds nåde eller ikke. Dette skillet kan også omtales som en passiv eller aktiv mottakelse av nåde, noe som har likheter til Bonhoeffers skjelning mellom nåde som resultat eller forutsetning. Ifølge Bonhoeffer uttrykker dette skillet forskjellen mellom dyr og billig nåde i forbindelse til forsoning. Lik Bonhoeffer sin argumentasjon for en dyr nåde skriver Erik at ”vi må Be om det(nåde)! Gud tvinger seg ikke på.”²⁸¹ Han understreker en aktiv etterspørsel av nåde, og mottakelse av nåde som et resultat av den troendes bønn om å motta Guds nåde. Samtidig intenderer andre predikanter å forkynne en passiv mottakelse av nåde. Dette gjelder blant andre Sindre og Kjell som viser til hvorledes Gud gir mennesket nåde uavhengig av menneskets etterspørsel.²⁸²

Ettersom analysen viste at Jan både formulerer en aktiv og en passiv mottakelse av nåde, uttrykker prekenmanuset både en spenning innad i manuset og en utfordring til Bonhoeffers

²⁸⁰ Se utvalgskriterier og homiletikernes bidrag punkt 1.2. Drøftingens del to vil også trekke inn drøftingens del 1 i argumentasjonen.

²⁸¹ Erik, 95. Stor bokstav original.

²⁸² Dette blir også vektlagt av Jan og Live. Ut ifra sitt prekenmanus virker det som at Olav også implisitt uttrykker dette perspektivet. Dette ved at Jesus kontrasteres mot den hevngjerrige Gud en møter i GT, som ”en må prestere for å bli elsket tilbake”(setning63-64).

tydelige skille mellom dyr og billig nåde knyttet til forsoning. Denne spenningen kommer til uttrykk ved at Jan både formulerer hvorledes de troende er ment å etterspørre Guds nåde, og hvordan de ikke må be om å motta nåde. I forlengelsen av dette ser en at Jan har en annen oppfattelse av nåde enn Bonhoeffers tenkte skille mellom nåde som forutsetning og resultat. Slik jeg fortolker Jans preken intenderer han å forkynne nåde som både resultat og forutsetning. Av den grunn rettes en kritikk til Bonhoeffers forståelse av nåde som enten resultat eller forutsetning. Jans oppfattelse av nåde slik den kommer til uttrykk i prekenmanuset, evner å beskrive nådens paradoks hvor mennesket både blir handlet med, samtidig som det også har behov for å be om å motta nåde. Også Marius kritiserer Bonhoeffers forståelse av nåde som enten forutsetning eller resultat. Marius personifiserer Kristus som nåden i Johannes 8, og hevder av kvinnen fikk erfare og møte Guds nåde uten at det skildres at hun selv har bedt om å motta nåde. Følgelig gis et bibelsk grunnlag for å forstå nåde både som forutsetning og resultat. Med bakgrunn i drøftingen ovenfor uttrykker både Marius og Jan hvordan Guds nåde mottas passivt og aktivt, som forutsetning og resultat.²⁸³ På bakgrunn av denne drøftingen synes det som at Bonhoeffers forståelse av nåde som forutsetning eller resultat blir for kategorisk, og at materialet argumenterer for å forstå nåde *både* som resultat og forutsetning.

Flere predikanter intenderer også å forkynne Guds nåde som en gave.²⁸⁴ Dette har likheter til drøftingen ovenfor knyttet til den passive eller aktive mottakelsen av nåde, hvor utvalget predikanter er uenig om de troende selv må be om å motta denne gaven. Dietrich Bonhoeffer betoner at nåde kun kan omtales som en gave dersom den troende selv ber om å motta den. Hvis dette ikke er tilfelle kan en ikke presentere Guds nåde som gave, ettersom Gud ikke står fri til å gi sin gave eller ikke. Som vist ovenfor indikerer flere prekenmanus en intensjon om å forkynne nåde uten at det innebærer at de troende selv må be om å motta nåde. Ut ifra Bonhoeffers forståelse av nåde presenteres her en billig nåde, og det er derfor interessant å undersøke om Bonhoeffers tenkte konsekvenser av en slik billig nåde synes å være reelle i lys av de innsamlede prekenmanusene. Ifølge Bonhoeffer vil en forkynnelse av billig nåde på dette punktet nedtone Guds krav. På bakgrunn av de innsamlede prekenmanusene virker det som at Bonhoeffers tenkte konsekvenser av billig nåde er reell. Ved at Kjell eksplisitt

²⁸³ En slik erkjennelse av nåde som her presenteres av Marius og Jan, synes å ha likheter til dåpspraksis i Dnk. Her mottar spebarnet Guds nåde uten selv å ha bedt om det, samtidig som en fastholder at barnet senere vil ha behov for å motta Guds nåde.

²⁸⁴ Se punkt 4.2. Nåde forstått som Guds gave blir også omtalt av Paulus i Ef 2,8: ”for av nåde er dere frelst, ved tro. Det er ikke deres eget verk, men Guds gave.”

nedtoner Guds krav²⁸⁵, og flere predikanter unnlater å omtale dette,²⁸⁶ synes det som at Bonhoeffer har rett når han påstår at en følge av forkynnelse av billig nåde er nedtoning av Guds krav. Samtidig omtaler Kjell, Jan og Live de troendes etterfølgelse. Dermed antyder materialet at Bonhoeffers tenkte konsekvenser av billig nåde innenfor kategorien forsoning ikke er så tydelige som han beskriver i *Etterfølgelse*.

Analyse av prekenmanusene avdekket også en spenning i materialet med bakgrunn i predikantenes oppfattelse av nåde som Guds handling. Denne forståelsen av nåde presenteres av Live som skildrer nådens passive mottakelse som ”å stå i nåden er derfor å stå i et direkte personlig forhold til Gud, hvor Gud er giver og opprettholder.”²⁸⁷ Dette har likhetstrekk til hvordan Marianne presenterer Kristus-bildet malt av Henrik Sørensen. Her beskrives Gud som den som kommer menneskene i møte, noe som understreker Guds aktive handling og den som gir sin nåde til mennesket. På en annen side vektlegger Erik menneskets aktive handling for å ta Gud på alvor, noe som gir et interessant innspill til spørsmålet om de troende aktivt eller passivt tar imot Guds nåde. Erik intenderer å avslutte sin forkynnelse den aktuelle søndagen med en appell hvor han inviterer tilhørerne til å ta Gud seriøst og bli kjent med den Gud som omtaler seg som ”Jeg er.” I lys av prekenmanuset som helhet, virker det som at Erik presenterer et gudsbilde hvor nåde er en integrert del av hvem Gud er.²⁸⁸ Ifølge Erik tar mennesket Gud på alvor ved å lese bibelen, og gjennom denne lesningen blir en kjent med Gud og derav implisitt hans nåde. Marianne viser gjennom sitt manus hvordan mennesket blir kjent med Gud gjennom Kristus, noe som gjelder også om mennesket ønsker å erfare Guds nåde.²⁸⁹ En ser her at Marianne utfordrer Eriks oppfattelse av hvordan mennesket blir kjent med Gud og hans nåde. Ved å betone at mennesket kan se til Kristus for å møte og se Guds nåde synes det som om Marianne uttrykker en videre forståelse av hvordan mennesket kan erfare Guds nåde enn det Erik gjør. Marianne skriver at mennesket i møte med Kristus erfarer Guds nåde. Av den grunn åpner hun for mulighet for å erfare Guds nåde også utenom bibelen, som for eksempel sakramentene.

²⁸⁵ Kjell 42; 50-51.

²⁸⁶ Dette gjelder Sindre, Live og Jan.

²⁸⁷ Live, 28-29.

²⁸⁸ Erik, 90-93.

²⁸⁹ Marianne, 49-51. Se også punkt 4.1.

5.1.2 Mottakelse av Guds nåde gjennom sakramentene

Flere predikanter viser forbindelse mellom nåde og sakrament.²⁹⁰ Felles for de aktuelle predikantene er en intensjon om å forkynne sakramentet som Guds handling med mennesket. Et slikt perspektiv framstilles av Øyvind som tilkjenner at nattverden ikke er premiering av handlinger, men nåde for dømte syndere.²⁹¹ Samtidig viser materialet hvordan predikantene forstår ulikt hvilke konsekvenser sakramentene har. Ifølge Øyvind er dåpen utgangspunkt for de troendes etterfølgelse av Jesus.²⁹² På samme måte presenterer Håkon at de troendes etterfølgelse har sitt utgangspunkt i dåpen ved at en blir ”døpt til Kristus.”²⁹³ Dåpen fører videre til ett mål og ett kall, nemlig ”å la Kristi ansikt få lyse frem.”²⁹⁴ Ved at både Håkon og Øyvind vektlegger dåpen som utgangspunkt for de troendes etterfølgelse av Kristus, gir det gjenklang til hvordan Bonhoeffer oppfatter en dyr nåde knyttet til sakramentene. En dyr nåde forstår det slik at sakramentene styrker de troendes relasjon til Kristus og muliggjør etterfølgelse.

Til forskjell fra Håkon og Øyvind beskrivelse av sammenhengen mellom nåde og sakrament, presenterer Kjell og Ingrid sakramentene uten å fremstille hvilke følger sakramentene får for de troende. Kjell betoner at nattverden mottas ved at de troende ”holder frem sine tomme hender.”²⁹⁵ Dermed understrekes nattverden som Guds handling. Denne forståelsen av mottakelse av nåde gjennom sakramenter har likheter til hvordan Ingrid skildrer mottakelse av sakramentene uten kostnad. Ved at Ingrid og Kjell beskriver hvordan de troende mottar sakramentene uten kall til etterfølgelse, vil Bonhoeffer karakterisere deres intenderte forkynnelse som billig nåde. Selv om det her avdekkes en spenning i materialet, står ikke predikantenes intenderte forkynnelse av nåde og sakrament i motsetning til hverandre. Det synes heller som at de vektlegger ulike sider av forbindelsen mellom nåde og sakrament, og følgelig viser at sakramentene mottas passivt samtidig som de leder til videre etterfølgelse av Kristus.

I *Etterfølgelse* beskylder Bonhoeffer en billig nåde knyttet til sakramentene for å ha ført til at kirken ”ubedt uten betingelser tilsa man syndenes forlatelse til et helt folk.”²⁹⁶ Dette har likheter til drøftingen ovenfor hvor Bonhoeffer er opptatt av at Guds nåde kun er å forstå som

²⁹⁰ Dette gjelder Øyvind, Håkon, Ingrid og Kjell.

²⁹¹ Øyvind, 107-108.

²⁹² Øyvind, 30-33.

²⁹³ Håkon, 55. Sitatet uttrykker også en forståelse av at etterfølgelse har et kristologisk grunnlag.

²⁹⁴ Håkon, 55-56.

²⁹⁵ Kjell, 54.

²⁹⁶ Bonhoeffer, 32.

gave dersom de troende etterspør den. Ingen av prekenmanuskriptene som omtaler nåde og sakrament omtaler betingelser for mottakelse av Guds nåde. Følgelig indikeres en divergens mellom Bonhoeffer og predikantene. Materialet viser en intensjon om å forkynne nåde som noe mennesket mottar av Gud, og at det er Gud selv som står bak sakramentene, og følgelig står fri til å gi til hvem han vil. I lys av dette virker det som at predikantene er opptatt av å formidle hvordan mennesket ikke kan gjøre seg fortjent til Guds nåde. Dette står Bonhoeffer i fare for å uttrykke gjennom å argumentere mot at kirken har tilsagt folkets synder uten betingelser. Det blir derfor klart at materialet utfordrer Bonhoeffers forståelse av betingelse knyttet til sakramenter, og er kritisk til en presentasjon av nåde og sakrament som ikke betoner at Gud står fri til å gi sin gave til hvem han vil.²⁹⁷

5.1.3 Betydning av erfaring av Guds nåde

Ovenfor har avhandlingen drøftet om hvordan nåde er å forstå som både passiv og aktiv mottakelse. Videre følger spørsmålet om predikanter intenderer å forkynne hvordan erfaring av nåde er ment å lede til en aktiv respons hos den troende. Et flertall av predikantene som intenderer å forkynne om nåde, knytter Guds nåde til Kristus.²⁹⁸ Dette var et forventet resultat, da det representerer en tradisjonell teologisk forståelse av nåde, og at prekeneteksten eksplisitt uttaler at Kristus kom med nåde. I tillegg presenterer flere predikanter hvordan erfaringen av Guds nåde er ment å påvirke deres livsførsel.²⁹⁹ Dette formuleres ved at predikantene viser til hvordan de troendes erfaring av Guds nåde er ment å lede til et liv i relasjon til Kristus. Håkon viser dette ved å skrive: ”*alt det du er og har, sier, gjør og tenker, alt det Gud har gitt deg til låns og gjort deg til.*”³⁰⁰ En slik forkynnelse av nåde karakteriserer Bonhoeffer som en dyr nåde.³⁰¹ Dette gjelder også de predikantene som uttrykker en intensjon om å forkynne hvordan erfaring av nåde leder til etterfølgelse av Kristus. Samtidig avdekkes det her en spenning i det innsamlede materialet hvor noen predikanter vektlegger hvordan nåde forandrer de troendes livspraksis, mens andre predikanter ikke omtaler forbindelse mellom nåde og praksis. Dette skillet har likheter til det Bonhoeffer beskriver av forskjellen mellom en dyr og billig nåde innenfor kategorien kristologi. Ifølge Bonhoeffer truer en slik

²⁹⁷ En slik oppfattelse av nåde virker også å reflektere hvordan kirken gjennom historien har forstått Gud som *semper major* (alltid større).

²⁹⁸ Dette gjelder ikke Ingrid som omtaler nåde i forbindelse med sakramentene, og knytter her nåde til Gud. Ved at prekenmanuset ikke tydeliggjør om Gud her forstås som en betegnelse for hele triniteten eller en del av triniteten, er det vanskelig å undersøke om Ingrid her knytter nåde til Kristus.

²⁹⁹ Dette gjelder Live, Håkon, Kjell, Marius og Jan.

³⁰⁰ Håkon, 107-108.

³⁰¹ Se Kristologi punkt 2.2.1.

forkynnelse av billig nåde frelsen, da den bidrar til å gjøre mennesket harde i sin ulydighet og ikke leder til etterfølgelse av Kristus.

5.1.4 Helligjørelse

Drøftingen under punkt 5.1.1-5.1.3 viser en spenning både innad i materialet og til Bonhoeffer. Spenningen omhandler forståelse av menneskets passive og/eller aktive mottakelse og respons på Guds nåde. I møte med denne spenningen synes det som at Bonhoeffers forståelse av helligjørelse gir et interessant innspill til hvordan forstå nåde som både passiv og aktiv mottakelse og respons. Bonhoeffer beskriver i *Etterfølgelse* helligjørelse som en del av de troendes liv. De troendes helligjørelse har sitt utgangspunkt i dåpen, hvor det gamle mennesket druknes og mennesket mottar Den hellige ånd. Fra dåpsdagen kjemper da Ånden mot det gamle mennesket og muliggjør de troendes gode gjerninger. En ser derfor hvordan Bonhoeffers oppfattelse av helligjørelse både skildrer menneskets passive mottakelse av nåde gjennom dåpen, og hvorledes Guds nåde leder til en aktiv respons gjennom livsførsel.³⁰² Selv om ikke Håkon og Øyvind eksplisitt benytter termen helligjørelse, later det til å være et underliggende tema ved at de viser til hvordan dåpen er utgangspunkt for de troendes liv. Håkon beskriver dette ved å vise til at dåpen er utgangspunkt for de troendes livsførsel da den dømte får ”*ett mål og ett kall: Å la Kristi ansikt få lyse frem.*”³⁰³ I lys av denne drøftingen avdekkes det hvordan Håkon, Øyvind og Bonhoeffer gir et viktig bidrag til hvordan en kan forstå nåde som både passiv og aktiv mottakelse.

5.1.5 Nåde som tilgivelse

Et interessant funn i analysen omhandler hvordan ingen av de innsamlede prekenmanusene fokuserer på *hvorfor* mennesket har behov for nåde.³⁰⁴ Dette er tilfelle på tross av at flere påpeker nådens nødvendighet, noe som for eksempel uttrykkes av Øyvind som skriver at ”*og tenker vi oss om, så er det nettopp nåden vi trenger alle sammen.*”³⁰⁵ Ved at Bonhoeffer vektlegger hvorfor mennesket trenger nåde, synes han å gi et innspill til predikantenes

³⁰² Ut ifra drøftingen under punkt 5.1.1 viser dette en interessant spenning i Bonhoeffers teologi i *Etterfølgelse*. Dette ved at han både vektlegger skillet mellom nåde som resultat og nåde som forutsetning, samtidig som han i tilknytning med sin redegjørelse for helligjørelse viser til nådens utgangspunkt for helligjørelse og nåde som forutsetning og som resultat for helligjørelsen. Siden dette er utenfor avhandlingens problemstilling vil ikke denne spenningen innad i Bonhoeffers teologi bli nærmere undersøkt.

³⁰³ Håkon, 55-56. Utheving original.

³⁰⁴ Dette vil også bli drøftet nedenfor under punkt 5.2.1.

³⁰⁵ Øyvind, 108-109.

intensjon om nådeforkynnelse.³⁰⁶ Han understreker at det i møte med Guds nåde, skapes behov for å vende seg fra synden for å kunne følge etter Kristus. Dette fordi synd forstått som at mennesket vil være Gud, står i motsetning til etterfølgelse av Kristus som skjer i nåde. Bonhoeffer understreker også hvorfor mennesket har behov for nåde ettersom mennesket selv må etterspørre nåde. Siden mennesket selv innser sitt behov for nåde og tilgivelse av synd, uttrykkes også et behov for at mennesket mottar Guds nåde og tilgivelse av synd. Ut ifra denne drøftingen ser en at Bonhoeffer gir et viktig innspill til materialet i forhold til å formidle en helhetlig forståelse av nåde. Dette vil bli videre drøftet under punkt 5.2.2.

5.1.6 Oppsummering

Den gjensidige kritiske samtalen mellom teori og empiri har vist at prekenmanusene og Bonhoeffer både støtter opp under og utfordrer hverandres forståelse av nåde. Drøftingen ovenfor har vist at flere prekenmanus forstår nåde både som forutsetning og som resultat. Dermed argumenterer materialet imot Bonhoeffers skille mellom nåde enten som forutsetning eller resultat. Samtidig har drøftingen vist at flere predikanter og Bonhoeffer også uttrykker nåde som både forutsetning og resultat gjennom presentasjon av helliggjørelse. Følgelig synes det som at temaet helliggjørelse muliggjør en oppfattelse av nåde både som forutsetning og resultat. Drøftingen har også vist at materialet i liten grad reflekterer over hvorfor mennesket har behov for nåde. I og med at Bonhoeffer utførlig presenterer hvorfor mennesket har behov for nåde, synes det som at Bonhoeffer her gir et viktig innspill til materialet.

5.2 Diskusjon med det homiletiske fagfeltet

5.2.1 Nåde som tillærte fraser

Ett funn i analysen synes å indikere at flere predikanter fremstiller nåde gjennom tillærte fraser.³⁰⁷ Ett eksempel på en tillært frase virker å bli presentert av Håkon hvor han skriver: ”Av hans overflod har vi alle fått, nåde over nåde. Det står for den overveldende nåden. Det kan også bety den uuttømmelige eller stadig nye nåden.”³⁰⁸ Dette funnet er interessant i møte med Lives manus. Hun presenterer også nåde med bakgrunn i hvordan sekundærlitteratur har definert nåde. Sammenligner en de to prekenmanusene virker det som at Live i større grad evner å integrere sekundærlitteratur inn i sitt prekenmanus enn Håkon. En grunn til dette virker å være fordi Live har omskrevet artikkelen slik at hun presenterer innholdet gjennom

³⁰⁶ Bonhoeffers forståelse av nådens innhold og hvorfor mennesket har behov for nåde, hjalp meg å se hvordan materialet i liten grad omtaler hvorfor mennesket har behov for nåde. Følgelig vises hvordan Bonhoeffer her har vært en ressurs i møte med forkynnelse i dag.

³⁰⁷ Se punkt 4.4.

³⁰⁸ Håkon, 100-101. Utheving original.

det vokabularet som er gjeldende for resten av manuset. Følgelig synes det som at dette bidrar til at også den delen av prekenmanuset som er karakterisert som en tillært frase, oppleves som hennes egne ord. Denne sammenligningen viser hvordan bruk av tillærte fraser kan være ha en positiv påvirkning på prekenmanuset, da det bidrar til å gi en mer utførlig presentasjon av hvordan Live forstår nåde.

I lys av hvordan flere predikanter intenderer å forkynne nåde gjennom tillærte fraser er Marianne Gaardens studie *Den emergente prediken* interessant. Ett av hennes funn i undersøkelsen omhandler viktigheten av predikantens etos i prekenhendelsen. Gaardens informanter uttrykte at prekenen ikke kan skilles fra predikanten, og at predikantens etos spesielt ble forbundet med predikantens autentisitet og holdning.³⁰⁹ Ifølge studien er tilhøreren opptatt av om predikanten var seg selv og stod bak sine ord. Dersom ikke dette var tilstede mistet predikanten sin troverdighet, noe som igjen førte til at tilhørerne omtalte prekenen som likegyldig.³¹⁰ Ettersom denne avhandlingen benytter prekenmanus som materiale, er undersøkelser knyttet til hvordan tilhørerne erfarte de punktene i prekenen som har blitt karakterisert som tillærte fraser utenfor oppgavens ramme. Dog synes det nærliggende å tenke at tilhørernes erfaring av predikantens autentisitet ble påvirket dersom predikantene faktisk forkynnte nåde gjennom tillærte fraser.³¹¹

Ettersom flere prekenmanus indikerer å forkynne nåde gjennom tillærte fraser, er det aktuelt å stille spørsmål om hvorfor dette virker å være tilfelle. Et mulig svar ser en gjennom hvordan homiletikeren Stephen Farris argumenterer for at mange predikanter finner forkynnelse av nåde utfordrende. En følge av dette er at mange prekener ikke greier å formidle Guds nåde, og heller presenterer moralske utlegginger og personlig terapi.³¹² Ifølge Farris er en årsak til at forkynnelse av nåde oppleves vanskelig, at kristen forkynnelse ofte er orientert mot å gi. Han forstår det slik at få predikanter selv har erfart å få perspektivene for livet endret på grunn av Guds nåde, og en har derfor ikke opplevd å motta nåde før en skal formidle den videre.³¹³ For å beskrive dette viser Farris til lignelsen i Luk 15. Han argumenterer for at de fleste predikanter best kjenner seg igjen i den eldste broren i lignelsen, og av den grunn ikke selv

³⁰⁹ Gaarden, 209.

³¹⁰ Ibid., 210.

³¹¹ Mer om dette under innspill til videre forskning punkt 5.4.1.

³¹² Farris, 11.

³¹³ Dette har likheter til Mary C. Hilkerter argumentasjon om at forkynnere bare kan gi anbefalinger basert på egne erfaringer, se Hilkerter 183.

har erfart å ha mottatt Guds nåde. Følgelig er det vanskelig selv å forkynne nåde.³¹⁴ Denne argumentasjonen får støtte av Mias prekenmanus. På samme måte som Farris tar hun utgangspunkt i Luk 15, og viser til at farens reaksjon på sønnens tilbakekomst fører til omfavnelse og fest. Ifølge Mia er det ikke lett å tro på en slik Gud dersom en ligner mest på storebroren som ”*skikkelig og arbeidsom*” og ”*lydig mot faren*.”³¹⁵ Dermed argumenteres det for at predikanter selv må erfare nåde før de kan gi den videre.³¹⁶

Denne drøftingen gjort på bakgrunn av hvorledes flere predikanter intenderer å forkynne nåde gjennom tillærte fraser, viser behov for at predikanter som skal forkynne om nåde selv reflekterer over hvordan de forstår nåde og dens innhold. I lys av denne drøftingen ser en hvordan materialet viser behov for at homiletikken også vektlegger prekenens teologiske innhold.³¹⁷ Nødvendigheten av dette homiletiske fokuset synes blant annet gjennom Sindres intenderte forkynnelse av nåde som: ”*Nåde enkelt sagt gratis, for deg*.”³¹⁸ Sindre presenterer her nådens kostnad og tilgjengelighet, mens nådens innhold ikke blir omtalt. Av den grunn står sentrale spørsmål ubesvart som for eksempel *hva* nåde innebærer, og *hvorfor* har mennesket behov for nåde. Sindre intenderer her å forkynne nåde som gratis, som er en vanlig presentasjon av nåde i sekundærlitteratur.³¹⁹ Sammenligner en Sindres presentasjon av nåde i møte med blant annet Marius sin forståelse av nåde, virker en ensidig presentasjon av nåde som gratis mangelfull. Dette fordi en presentasjon av nåde som gratis ikke forteller om hva nåde inneholder, eller dens betydning for mennesket. Følgelig avdekkes behov for refleksjon over hvordan predikanter benytter sekundærlitteratur.³²⁰

5.2.2 Nåde som tilgivelse

Det innsamlede prekenmaterialet viser at flere predikanter intenderer å forkynne Guds nåde forstått som tilgivelse. Samtidig viste analysen at predikantene i ulik grad intenderer å forkynne *hva* mennesket trenger tilgivelse fra, og *hvorfor* mennesket har behov for nåde presentert som tilgivelse. På en side presenterer Erik og Sindre en oppfatning om at Guds

³¹⁴ Farris, 10.

³¹⁵ Mia, 63-64.

³¹⁶ Flere homiletikere har nylig gått sammen for å skrive boken *Teaching Preaching as a Christian Practice*. Boken tar opp spørsmål om hvordan en skal undervise homiletikk, og argumenterer for at forkynnelse skal forstås som kristen praksis, og at dette perspektivet skal forme på hvilken måte en videre skal undervise homiletikk.

³¹⁷ Dette punktet vil bli videre utdypet under punkt 5.2.2.

³¹⁸ Sindre 1:19.

³¹⁹ Ett eksempel på dette er Knut Tveitereids bok *En helt overkommelig bibel*. I boken omtales nåde som gratis (til datoen 13.jan), og med tanke på at bokens første utgave solgte over 60 000 eksemplarer, er det sannsynlig at det er mange tilhørere også i Dnk som har møtt en slik forkynnelse av nåde.

³²⁰ Bruk av sekundærlitteratur blir også omtalt under punkt 5.3.1.

nåde innebærer tilgivelse. Ett fellestrekk mellom de to predikantene er at de verken er opptatt av hva en blir tilgitt fra, eller hvorfor mennesket har behov for Guds tilgivelse. På en annen side viser andre prekenmanus hvordan nåde er å forstå som tilgivelse for synd.³²¹ Følgelig er det av interesse at ingen predikanter som intenderer å forkynne nåde som tilgivelse, beskriver hvorfor mennesket har behov for nåde. Derfor oppstår en spenning i manuset, hvor en presenterer nåde som tilgivelse men ikke hvorfor en har behov for å bli tilgitt. Av den grunn later det til at flere predikanter presenterer en løsning på et problem som ikke omtales. Dette gjelder blant annet Live som uttrykker at *”vi trenger Guds nåde”* og at nåden *”er det største.”*³²²

Det kan være mange årsaker til at predikantene ikke presenterer hvorfor mennesket har behov for nåde. Blant annet kan det skyldes at predikanten tar denne kunnskapen for gitt, eller at predikanten synes det er et vanskelig teologisk tema. Uansett hvilken årsak det er til at ingen prekenmanus indikerer en intensjon om hvorfor mennesket har behov for nåde, avdekkes behov for refleksjon over prekenens teologiske innhold. Ser en dette funnet i sammenheng med drøftingen ovenfor i forbindelse med forkynnelse av nåde gjennom tillærte fraser, vises en mulig sammenheng. Ved at predikanter forkynner nåde gjennom tillærte fraser, kan det indikere at predikanten selv ikke i tilstrekkelig grad reflekterer over sin selvforståelse av nåde. Ut ifra min fortolkning av Øyvinds prekenmanus, virker dette å være tilfelle. Han skriver: *”tenker vi oss om, så er det nettopp nåden vi trenger alle sammen.”*³²³ Her presenteres nådens nødvendighet, uten at Øyvind skriver hvorfor nåden er nødvendig for mennesket. Dermed vises en mulig sammenheng mellom manglende refleksjon over prekenens teologisk innhold og bruk av tillærte fraser.

Flere prekenmanus viser en intensjon om å forkynne nåde som tilgivelse fra synd. Samtidig karakteriserer flere predikanter loven som en motsetning til Guds nåde, og nåde knyttes derfor eksklusivt til Kristus.³²⁴ Implisitt forkynnes derfor en forståelse av at mennesket ikke hadde tilgang til Guds nåde og tilgivelse i Det gamle testamentet, og at nåde er en karakteristikk ved den andre personen i triniteten. Sammenligner en dette med Kjell og Sindres prekenmanus, avdekkes en spenning i materialet. Kjell og Sindre beskriver offerkulten i GT, og menneskets behov og mulighet for å gjøre opp sin synd gjennom offer. I den sammenheng viser de til

³²¹ Dette gjelder Marius, Håkon, Live, Jan og Øyvind.

³²² Live, 33.

³²³ Øyvind, 108-109.

³²⁴ Dette gjelder predikantene Jan, Erik, Marius og Live som alle intenderer å forkynne hvordan nåden kom ved Kristus, og at nåde innebærer tilgivelse.

hvorledes loven også ga tilgang til Guds nåde. På bakgrunn av denne beskrivelsen av nåde virker det som at Kjell og Sindre i størst grad evner å vise hvordan nåde forstått som tilgivelse også uttrykkes i Det gamle testamentet. Ved at fastholder at det skjer en utvikling, og at ”nåde over nåde” først blir tilgjengelig gjennom Guds åpenbaring i Kristus, virker det som at de ivaretar nåde som en karakteristikk ved Gud som også åpenbares i Det gamle testamentet. Denne innsikten synes i større grad enn Jan, Marius, Erik og Live å ta på alvor en helhetlig trinitarisk teologi som tar på alvor at karakteristikkene av en person i triniteten også er karakterer ved hele guddommen.

Nylig har flere homiletikere utgitt boken *Homiletical Theology- Preaching as Doing Theology*.³²⁵ Boken argumenterer for at forkynnelse skal forstås som en teologisk handling som relaterer til praksis, teori og kontekst. Med andre ord stedet hvor teologi blir produsert.³²⁶ Dette perspektivet blir også betont av Ronald J. Allen som understreker hvordan teologi former forkynnelse.³²⁷ Følgelig vektlegges prekenens teologiske innhold. På bakgrunn av de funn presentert ovenfor synes Allen og Jacobsen et.al her å gi et viktig innspill. Betydningen av deres innspill vises ved at materialet skildrer nåde som en løsning på et problem som ikke blir presentert. Derfor virker det som at homiletikken må vektlegge refleksjon over det teologiske innholdet i prekenen.³²⁸ Ut ifra drøftingen under punkt 5.1.5 synes det som at Bonhoeffer har reflektert over dette. Han betoner *hvorfor* mennesket har behov for nåde, og unngår derfor en ensidig forkynnelse av nåde som løsning på et problem. Refleksjon over prekenens teologiske innhold synes også nødvendig ettersom et flertall av materialet ensidig intenderer å forkynne nåde som tilgivelse. En teologisk refleksjon vil derfor kunne stille spørsmål om nåde ensidig skal forkynnes som tilgivelse, eller også inkluderer andre temaer.

5.2.3 Nåde og etterfølgelse

Analysen viser at flere predikanter intenderer å forkynne hvordan nåde er ment å føre til respons hos tilhører, noe som viser at predikantene er opptatt av praksis knyttet til forkynnelse av nåde.³²⁹ Dette har likheter til hvordan Bonhoeffer forstår nåde, og det synes som derfor som at både empiri og teori på dette punktet i all hovedsak er samstemt.³³⁰ Dette funnet

³²⁵ *Homiletical Theology - Preaching as Doing Theology*, ed: Jacobsen, David Schnasa, Wipf and Stock Publishers, 2015.

³²⁶ Jacobsen, 2015, 3.

³²⁷ Allen, 1-12.

³²⁸ En slik homiletisk vending støttes opp under av drøftingen under 5.2.1.

³²⁹ Dette gjelder Live, Håkon, Kjell, Marius og Jan.

³³⁰ Se punkt 5.1.4.

bygger opp under Mary C. Hilberts argumentasjon om prekenen.³³¹ Hun forstår forkynnelse som å gjenfortelle Jesu historie i ord og handling. Forkynnere er ment å gjenfortelle evangeliet på en slik måte at tilhøreren responderer på det de har hørt. Hun skriver at ”*The hearers of the word are drawn to “follow Jesus” and empowered to “go and do likewise.”*”³³² Flere av de innsamlede prekenmanusene uttrykker en intensjon om å forkynne hvorledes erfaring av nåde fører til etterfølgelse av Kristus. Håkon viser dette perspektivet ved å skrive at ”*Du kristensjel er også en kunstner – av Guds nåde, og du skal få en retning og en hensikt for livet ditt...*”³³³ Dette er også interessant med tanke på Hilde Fyllings resepsjonsstudie. Ifølge studien forventer tilhørerne at prekenen skal utfordre dem på en slik måte at det fører til forandring i eget liv.³³⁴ Ettersom analysen avdekker at flere predikanter intenderer å forkynne om hvordan nåde er ment å føre til forandring i de troendes liv, virker det som at de tar på alvor på hvilken måte prekenhendelsen er relevant for de troendes liv.

5.2.4 Bruk av billedlig språk i forkynnelse av nåde

Det innsamlede materialet viser hvordan predikanter på ulike måter presenterer nåde ved å benytte et billedlig språk. Materialet avdekker et mangfold i bruk av billedlig språk som inkluderer fortellinger, andre bibeltekster, malerier og poetisk språk.³³⁵ Dette funnet bygger opp under flere homiletiske resepsjonsstudier som har vist at billedlig språk kan være hensiktsmessig å bruke i forkynnelse. Ett funn i studien til Bernice Sundkvists studie *En predikan – nio berättelser* viser til hvorledes tilhøreren er å forstå som et aktivt reflekterende subjekt under prekenhendelsen.³³⁶ Av den grunn hevder hun at predikanten kan regne med at prekenen blir møtt med enighet eller uenighet dersom prekenen innbyr til dialog. Dette funnet synes også å gjelde predikantens bruk av bilder, noe Sundkvist mener hjelper lytteren til å forestille seg det som predikanten sier.³³⁷ Også Hilde Fyllings studie antyder at bruk av bilder kan være hensiktsmessig i forkynnelse. Hennes forskning av kirkegjengeres vurdering av prekenen antyder at bruk av bilder og fortellinger i prekenen hjelper tilhørerne til selv å skape

³³¹ Et slikt perspektiv blir også betont i boken *Teaching Preaching as a Christian Practice*, ed: Long, Thomas G. og Tisdale, Leonora Tubbs.

³³² Hilbert, 56.

³³³ Håkon, 106-107.

³³⁴ Fylling, 22-23.

³³⁵ Dette gjelder Jan, Øyvind, Marianne, Mia og Marius.

³³⁶ Dette perspektivet støttes av Gaardens studie. Se Gaarden 159-167.

³³⁷ Sundkvist, 127.

mening i eget liv.³³⁸ Ettersom denne avhandlingen ikke er en resepsjonsstudie vil den ikke kunne undersøke hvordan tilhøreren erfarte forkynnelse av nåde gjennom et billedlig språk.³³⁹

Analyse av de prekenmanusene som presenterer nåde gjennom billedlig språk viser at predikantene også presenterer nåde andre steder i manuset. Materialet virker derfor å gi tilhørerne en tolkningsnøkkel til hvordan forstå nåde presentert gjennom et billedlig språk. Dette gjelder blant annet Marius som både presenterer nåde ut ifra Joh 8, men også med bakgrunn i hvordan biskop i Tunsberg, Per Arne Dahl har vist at en nåde må holdes sammen med sannhet.³⁴⁰ Ved at Marius både benytter et billedlig språk for å forkynne om nåde, samtidig som han utdyper forståelsen av nåde ved å vise til Dahl, intenderer han å understreke nådens forbindelse til sannhet. I lys av dette funnet virker det som at flere predikanter både inviterer tilhøreren til selv å reflektere over hva nåden innebærer, samtidig som de gir en hjelp til å reflektere videre om nådens karakter.³⁴¹

Farris har beskrevet hvordan nådens vilkårlighet bidrar til å gjøre den uforutsigbar. Ifølge han fører dette til at det i dag er vanskelig for mange moralske mennesket å gripe Guds nåde, fordi de foretrekker forutsigbarhet.³⁴² I møte med hans argumentasjon kan det synes som at en ved å benytte et billedlig språk åpner muligheter for at den enkelte tilhører kan gripe Guds nåde. Dette svarer godt til hva avhandlingen argumenterer ovenfor, nemlig at nåde ikke er å oppfatte som enten/eller, men både/og.

5.3 *Aktuelt utblikk*

Våren 2016 har det vært en offentlig debatt i Norge som har omhandlet forståelsen av forholdet mellom Guds vilje og menneskets vilje.³⁴³ Denne dagsaktuelle debatten er interessant for denne avhandlingen siden den har vist behov for at kristne ledere reflekterer over forholdet mellom passiv mottakelse og aktiv respons i kristen tro. I tillegg virker det som om den påfølgende debatten som har fulgt dokumentarserien avdekker behov også for refleksjon knyttet til balansen mellom passiv og aktiv mottakelse og respons av Guds nåde.

³³⁸ Fylling, 40-47.

³³⁹ Samtidig vil jeg på bakgrunn av Fylling og Sundkvists studier hevde at dersom det var samsvar mellom prekenhendelsen og prekenmanusene, vil bruk av billedlig språk knyttet til nåde ha vært til hjelp for tilhørerens forståelse og refleksjon knyttet til nåde.

³⁴⁰ Marius, 55-77.

³⁴¹ Bruk av billedlig språk i forkynnelse av nåde er også interessant sett i sammenheng med drøftingen under punkt 5.1.1 hvor materialet er uenig med Bonhoeffers tenkte skille mellom nåde som enten resultat eller forutsetning. Materialet tyder heller på at predikantene intenderer å forkynne nåde som både/og, og virker derfor å understreke at nåde ikke lar seg plassere i et skjema. Ettersom flere predikanter benytter et billedlig språk synes dette å støtte opp under dette funnet.

³⁴² Farris, 11.

³⁴³ For flere innlegg i debatten som har fulgt dokumentarserien se www.verdidebatt.no.

Debatten oppstod etter at dokumentarserien ”Frelst” ble vist på nettstedet VG. Gjennom dokumentarserien forteller journalist Rut Helen Gjøvert om sine erfaringer fra den kristne bevegelsen Jesus revolution army.³⁴⁴ Hun beretter blant annet om et ensidig fokus på handling og misjon, noe som førte til at personlige erfaringer og følelser ble neglisjert. Etter at det gikk opp for henne at hun hadde mistet innsikt i egen identitet valgte Gjøvert å bryte med den kristne organisasjonen. Dokumentaren ga uttrykk for at Jesus revolution army ensidig hadde vektlagt de troendes handlinger, noe som videre førte til at utgangspunktet for den aktive handlingen, nemlig Guds handling med mennesket i nåde ble glemt. I møte med denne begrensede forståelsen av forholdet mellom en aktiv respons på en passiv mottakelse, virker det som at Bonhoeffer og materialet gir et viktig innspill til debatten. Dette gjennom hvordan de betoner utgangspunktet for de troendes aktive handling skjer gjennom en passiv mottakelse av nåde.

5.4 *Innspill til videre forskning*

5.4.1 **Bruk av sekundærlitteratur i forberedelse til preken**

Analysen av prekenmanus antyder at bruk av sekundærlitteratur i forberedelse til prekenhendelsen er utbredt blant predikanter i Dnk. Live argumenterer i sitt prekenmanus for at bibelens presentasjon av nåde har bakgrunn i det orientalske kongestyre. Kongen viste her nåde ved at han personlig grep inn i individets liv og tilga skyld.³⁴⁵ Denne forståelsen av nåde opplyser Live i prekenmanuset at hun har hentet fra nettstedet wikipedia.³⁴⁶ Ifølge annen faglitteratur har begrepet nåde en annen opprinnelse enn den Live benytter i sitt prekenmanus. Leksikonet *The Encyclopedia of Christianity*, viser til at det er Paulus som gjør det sekulære begrepet χάρις til et ledende konsept innenfor kristen teologi. Dermed blir det tydelig at hvilken bakgrunn begrepet har påvirker forståelsen av nåde. Live sin kilde benytter en religionshistorisk bakgrunn, mens leksikonet gjengitt ovenfor tydeligere benytter en teologisk bakgrunn. Selv om disse forståelsene av nåde ikke nødvendigvis er motsetninger, viser dette funnet viktigheten av kildekritikk, og refleksjon over hvilken sekundærlitteratur predikanter benytter i forberedelse til prekenhendelsen.

³⁴⁴ Gjøvert, Rut, Helen, ”Frelst” Video publisert på nettstedet VG den 25/2/16,

Url:<http://www.vgtv.no/#!/video/124860/frelst>.

³⁴⁵ Live, 25-27.

³⁴⁶ Live, 22 Underliggende virker det her som at Live refererer til det hebraiske ordet נָחַם. Ordet blir i faglitteraturen oversatt til engelsk som «shew favour, be gracious». Se for eksempel leksikonet Brown, Driver, Briggs, side 335.

Gjennom analysen av prekenmanusene ble jeg også oppmerksom på at det synes som at sekundærlitteratur påvirker hva predikanten intenderer å forkynne. Dette fremkommer spesielt tydelig gjennom prekenmanuset til Olav. Han benytter Sjur Isaksens evangeliebetraktning som sekundærlitteratur og skrev pr.mail at prekenteeksten er en overtyre over Isaksens tekst. Analyse av hans prekenmanus viste at Olavs prekenmanus inneholder så store likheter til Isaksens evangeliebetraktning at de to tekstene nærmest kan omtales som identiske.³⁴⁷ Ettersom Isaksen ikke nevner nåde i sin tekst, synes det å ha påvirket Olav til ikke selv å nevne nåde i sitt prekenmanus. Dette vises også gjennom at et hovedpoeng i Isaksens tekst er gudsbilde, noe som også er hovedtema i Olavs prekenmanus.

Nyere homiletisk forskning har blant annet vært opptatt av predikantens etos. Som vist ovenfor påpekte Gaardens studie tilhørerens fokus på predikantens autenticitet. Spesielt viktig i forhold til tilhørerens vurdering av predikantens autenticitet var om predikanten var tro mot seg selv, og stod bak sine egne ord.³⁴⁸ Siden denne avhandlingen utelukkende baserer seg på prekenmanus som materiale er undersøkelser knyttet til tilhørerens erfaring av predikantens etos utenfor rekkevidde. Samtidig synes dette å være et interessant tema å forske videre på. Dette synes også interessant med bakgrunn i avhandlingens funn om predikanter bruk av tillærte fraser i forkynnelse av nåde. En slik undersøkelse vil ut ifra Engemanns modell plassere seg i fase 4, og vil fortrinnsvis benytte andre metoder enn hva denne avhandlingen har gjort.³⁴⁹

5.4.2 Gudsbilde

Analysen viste at gudsbilde er et fremtredende tema i flere av prekenmanuskriptene.³⁵⁰ Slik jeg ser det er dette et interessant funn da det tyder på at tematikk som omhandler gudsbilde, nå er en sentral del av predikanter i Dnk sin forkynnelse. Gudsbilde har innenfor teologien spesielt blitt fremhevet av religionspsykologien som i ulike sammenhenger benyttes som en hjelpevitenskap for teologien. Religionspsykologi har vist hvordan et menneskets gudsbilde er påvirket av ulike faktorer som til sammen danner gudsbildet. Gjennom arbeid og forskning på gudsbilde har en blitt oppmerksom på skadelige gudsbilder som det er behov for å korrigere, noe som blir reflektert gjennom Isaksens evangeliebetraktning hvor han tar avstand fra en sint og hevngjerrig Gud. Ved at analysen avdekket mange predikanter som er opptatt av

³⁴⁷ Dette gjelder spesielt setning 24-40, og 50-68 hvor store deler av setningene er identiske med Isaksens tekst. Også setningene 1-10 og 41-49 er like i innhold til Isaksens evangeliebetraktning.

³⁴⁸ Gaarden, 206.

³⁴⁹ Se punkt 1.2.3.

³⁵⁰ Gudsbilde er tematisert i 10 av 15 prekenmanus.

forkynnelse om gudsbilde, virker dette å være et interessant felt å forske videre på innenfor PT og homiletikk.

5.4.3 Trosopplæringsgudstjenester

Gjennom de to innsamlingene av prekenmanus som har blitt gjennomført i forbindelse med dette prosjektet, synes det som at prekentekst og form spesielt blir påvirket av trosopplæringsgudstjenester. Den første innsamlingen viste at 7 av 21 predikanter oppga årsaker relatert til trosopplæring til at en ikke kunne delta i studien da en benyttet andre prekentekster og prekenformer.³⁵¹ Den andre innsamlingen viste hvordan to av tre prekenmanus skrevet som forberedelse til presentasjonsgudstjeneste av konfirmanter benytter søndagens fortellingstekst. Idas prekenmanus uttrykker tydelig at det er skrevet som forberedelse til trosopplæringsgudstjeneste for små barn. Slik jeg ser det er dette et interessant funn da det antyder at kirkens trosopplæring påvirker hele menighetens gudstjenestefeiring, og ikke bare for den målgruppen som trosopplæringen spesielt er tilpasset. Funnet indikerer også at prester opplever frihet til selv å velge andre tekster enn den teksten som er satt opp i den aktuelle tekstrekken.³⁵²

³⁵¹ 5 predikanter oppga lys-våken gudstjeneste som årsak. Mens 2 predikanter viste til at en benyttet andre tekster grunnet konfirmantgudstjeneste.

³⁵² Dette er interessant i møte med Sjur Isaksens konklusjon i sin artikkel om tekstboken. Han konkluderer med at liturgireformen synes å ha bidratt til at Ordets del i gudstjenesten synes å ha blitt innskrenket. Se Sjur Isaksens artikkel "Sola Scriptura?" i boken *Gudstjeneste à la carte – liturgireformen i Den norske kirke*, Verbum akademisk 2015, 116-132.

6. Konklusjon

Denne avhandlingen har undersøkt hvordan et utvalg predikanter i Dnk har til hensikt å forkynne nåde i dag. På bakgrunn av analyse og drøfting ser en at materialet intenderer å forkynne nåde i forbindelse med Kristus. I tillegg har avhandlingen vist hvordan et flertall av predikantene beskriver nåde som tilgivelse. I lys av disse funnene argumenterer denne avhandlingen for at det er behov for teologisk refleksjon over prekenens innhold. Dette har blitt tydelig ved at materialet presenterer nåde som tilgivelse uten at spørsmålene *hvorfor* eller *hva* mennesket trenger tilgivelse fra blir tematisert. Avhandlingen har også påpekt at flere predikanter synes å forkynne nåde gjennom tillærte fraser. I møte med dette funnet synes det som at det er behov for refleksjon over prekenens teologiske innhold, noe som gir et innspill til det homiletiske fagfeltet.

For det andre viser materialet en forståelse av at mennesket mottar nåde fra Gud. Analyse og drøfting har påpekt at både innad i materialet og i møte med Bonhoeffer, forstås menneskets mottakelse av nåde ulikt. Noen understreker nådens passive mottakelse, mens andre betoner en aktiv mottakelse av nåde. Ut ifra drøftingens to hoveddeler synes det som at menneskets mottakelse og respons på Guds nåde bør skildres *både* som passiv *og* aktiv. Derfor argumenterer denne avhandlingen for å forstå nåde som både/og, og ikke enten/eller. En slik forståelse av nåde tar på alvor at Guds nåde både kan inkludere en passiv mottakelse av nåde som skjer blant annet gjennom sakramentene, og en aktiv mottakelse av nåde hvor den troende selv spør om å motta nåde. Nåde forstått som både/og, inkluderer også en aktiv respons i form av etterfølgelse og helliggjørelse. I forkynnelse av nåde som både/og viste drøftingen også at bruk av billedlig språk kan være hensiktsmessig, da det inviterer tilhøreren til selv å reflektere over hva nåde innebærer.

Bibliografi

- Allen, Ronald J., *Thinking Theologically – The Preacher as Theologian*, Fortress press, Minneapolis 2008.
- Alvesson, Mats og Sköldbberg Kaj, *Tolkning och reflektion – vitenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, Studentlitteratur, 2.opplag 2008.
- Andersen, Leif, *Teksten og tiden – en midlertidig bog om forkyndelsen*, bind 1, Kolon 2006.
- Andersen, Nils-Tore, artikkel i tidsskriftet *Luthersk kirketidende*, Nr.22, 18.des 2015, 150.årgang, 546-548.
- Austnaberg, Hans, *Improving Preaching by Listening to Listeners: Sunday Service Preaching in the Malagasy Lutheran Church*, New York : Peter Lang AG. 2012.
- Barth, Karl, *Church Dogmatics, Vol.IV The doctrine of reconciliation*, del 2, T. & T. Clark, Edinburg 1958.
- Bieler, Andrea og Gutmann Hans-Martin, *Embodying grace – Proclaiming Justification in the Real World*, Fortress Press, Minneapolis 2010.
- Bonhoeffer, Dietrich, *Etterfølgelse*, Luther forlag 2010.
- Nachfolge*, Die Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Männer ,1937.
- Motstand og hengivelse – Brev og opptegnelser fra fengselet*, Gyldendal 2000.
- Buttrick, David, *Homiletic – Moves and Structures*, London SCM Press 1987.
- Dahill, Lisa, *Reading From the Underside of Selfhood – Bonhoeffer and Spiritual Formation*. Pickwick Publications 2009.
- Danbolt, Andreas, *Ordet ble menneske – En undersøkelse av fire presters forkynnelse julaften og juledag 2012/2013*, master-avhandling ved NLA høgsolen Bergen vår 2015.
- Danbolt, Lars Johan og Stifoss-Hansen, Hans, *Gråte min sang – Minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer*, Høyskoleforlaget 2007.
- De Gruchy, John W. The reception og Bonhoeffer’s theology, artikkel i boken *The Cambridge Companion to Dietrich Bonhoeffer*, ed: John W. de Gruchy, Cambridge university press 1999, 93-109.
- Bonhoeffer, artikkel i boken *The Blackwell Companion to Modern Theology*, ed: Gareth Jones, Blackwell publishing 2004, 357-371.

- Dietrich, Stephanie, Folkekirken som sanctorum communio i lys av Bonhoeffers teologi og barmenerklæringen, artikkel i boken *Folkekirke nå*, Red: Stephanie Dietrich, Hallgeir Elstad, Beate Fagerli, Vidar L. Haanes, Verbum Akademiske 2015.
- Engemann, Wilfried, *Einführung in die Homiletik*, A. Francke Verlag Tübingen und Basel 2002.
- Fahlbusch, Erwin, red. *The Encyclopedia of Christianity*, Volume 2 E-I, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2001.
- Farris, Stephen, *Grace – A Preaching Commentary*, Abingdon Press 2003.
- Feil, Ernst, *The Theology of Dietrich Bonhoeffer*, Fortress Press, Minneapolis 2007.
- Fylling, Hilde, *Hellige ord i vanlige liv – En studie av kirkegjengeres vurderinger av preker*, Kirkelig utdanningscenter nord, Praktisk kirkelig årbok 2015.
- Gaarden, Marianne, PhD-avhandling *Den emergente prædiken: En kvalitativ undersøgelse af mødet mellem prædikantens ord og den situerede kirkegænger i gudstjenesten*, Arts Aarhus universitet, 2014.
- Gjævert, Rut, Helen, "Frelst" Video publisert på nettstedet VG den 25/2/16, Url:<http://www.vgtv.no/#!/video/124860/frelst>.
- Godsey, John D., *The Theology of Dietrich Bonhoeffer*, The Westminster Press, Philadelphia 1960.
- Hegstad, Harald, *Folkekirke og trosfelleskap – Et kirkesosiologisk og ekklesiologisk grunnproblem belyst gjennom en undersøkelse av tre norske lokalmenigheter*, Tapir forlag, Trondheim 1996.
- Hemingway, Ernest, *Hemingways beste* Gyldendal Norsk Forlag AS, 2005.
- Hilkert, Mary Catherine, *Naming grace – preaching and the sacramental imagination* Continuum publishing company 1997, New York.
- Isaksen, Sjur, *Ordet gjennom året – Evangeliebetraktninger over andre tekstrekke*, Luther forlag 2011.
- Jacobsen, Dag Ingvar, *Hvordan gjennomføre undersøkelser? – Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*, Høyskoleforlaget 2005, 2.utgave.
- Jacobsen David Schnasa et.al, *Homiletical Theology- Preaching as Doing Theology*, ed: Jacobsen, David Schnasa, Wipf and Stock Publishers, 2015.
- Jakobsen, Rolv Nøtvik og Øierud, Gunnfrid Ljones, *Prekenbeskrivelse – forstå – formidle – forbedre – forkynne*, Høyskoleforlaget 2009.

- Kaufman, Tone Stangeland, PhD-avhandling *A New Old Spirituality? – A Qualitative Study Of Clergy Spirituality In the Church Of Norway*, MF Norwegian School of Theology, Oslo 2011.
- Kvale, Steinar, *InterViews – An Introduction to Qualitative Research Interviewing*, Sage Publications 1996.
- Kuhlmann, Sebastian, *Martin Niemöller: Zur prophetischen Dimension der Predigt*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2008.
- Leer-Salvesen, Bjarte, *Levende håp – En praktisk-teologisk analyse av 51 prestert forkynnelse ved gravferd*, doktoravhandling ved universitetet i Agder 2011.
- Leiros, Stig Are, Preken ved solgudstjenesten i Hadsel Kirke søndag 17.1, Kulturminneparken, hentet 11.01.16, Url: <http://www.kulturminneparken.no/Preken%20solgudstjenesten.pdf>.
- Long, Thomas et.al *Teaching Preaching as a Christian Practice- a New Approach to Homiletical Pedagogy*, Ed: Long Thomas G., and Tisdale Leonora Tubbs, Westminster John Knox Press, 2008.
- *The Witness of Preaching*, second edition, Westminster John Knox Press 2005.
- McClure, John S., *Other-wise preaching: a postmodern ethic for homiletics*, Chalice Press, St. Louis 2001.
- Morland, Egil, *Forkynnelse i en kampsituasjon – En analyse av Henrik Aubert Seips preken 1940-45*, Universitetet i Bergen, 2014.
- Mosdøl, Hallvard Olavson, ”Fra tekst til preken. En beskrivelse og drøfting av norske presters prekenforberedende praksis”, *Tidsskrift for praktisk teologi*, 2-2013, Luther forlag, 2013.
- Mæland, J. O og Berg, A, *Konkordieboken: Den Evangelisk-lutherske Kirkes Bekjennelseskifter*, Lunde Forlag 1985.
- Nordhaug, Halvor, *Så mitt hus kan bli fullt – en bok om prekenen*, Lunde forlag, 2000.
- Osmer, Richard R, *Practical theology – An Introduction*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 2008.
- Paulson, Steven D. *Lutheran Theology*, T&T Clark International, 2011.
- Skjæveland, Tore og Mosdøl, Hallvard Olavson, ”Jakta på den raude tråden – og knaggar i preika”, *Tidsskrift for Praktisk Teologi*, 2-2013, Luther Forlag, 2013.
- Sundkvist, Bernice, *En predikan – nio berättelser – en studie i predikoreception*, Skrifter i Praktisk teologi ved Åbo akademi, nr.45, 2003.

Swinton, John og Mowat Harriet, *Practical theology and Qualitative Research*, scm press 2006.

Østenstad kirke, Preken 17 januar 2016, Astrid, Hentet 8.02.16.

Url:<http://www.ostenstadkirke.no/doc/964/Prekener/Joh%201,1518,%203%20s%20i%20apenbaringstiden%202016.pdf>.

Webb, Joseph, *Preaching Without Notes*, Abingdon Press 2001.

Willmer, Haddon, Costly discipleship, artikkel i *The cambridge companion to Dietrich Bonhoeffer*, Ed: John W. de Gruchy, Cambridge university press 1999.

Wyller, Trygve, artikkel i boken *Moderne teologi – Tradisjon og nytenkning hos det 20. århundrets teologer*, Red: Kristiansen, Ståle Johannes og Rise, Svein, Høyskoleforlaget Kristiansand 2008, 123-134.

——— Kroppslig kristendom. Om Dietrich Bonhoeffer, artikkel i Tidsskriftet *Lære og Liv*, red: Kristiansen, Ståle Johannes, nr.2 2006.